

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

KRISTĪNE PETROVSKA

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu patstāvības sekmēšana sadarbībā ar ģimeni

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Docente

Dr. paed.

Antra

Randoha

Akadēmiskais
amats

Zinātniskais
grāds

Vārds,
uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2018

Anotācija

Bakalaura darbs izstrādāts par tēmu “Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu patstāvības sekmēšana sadarbībā ar ģimeni” darba vadītāja Docente Antra Randoha.

Pētījuma mērķis ir izziņāt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu patstāvības sekmēšanu. Izanalizēt pedagoģiski psiholoģisko literatūru par pirmsskolas vecuma bērnu patstāvību pirmsskolā un ģimenē. Pētījuma uzdevumi ir konstatēt pirmsskolas vecuma bērnu patstāvības veidošanās nosacījumus. Veikt pētījumu, kā un vai patstāvība tiek sekmēta sadarbībā ar ģimeni.

Bakalaura darbs sastāv no ievada, divām teorētiskās daļas nodaļām un vienu praktiskās darbības nodaļu. Teorētiskās nodaļās tiek apskatītas dažādu pedagogu un psihologu teorijas par patstāvības audzināšanas būtību pirmsskolas vecuma bērniem, kā arī audzināšanas pamatnosacījumi patstāvības sekmēšanu, audzināšanu, tās struktūru, funkcijas un attīstības nozīmi bērna turpmākajā dzīvē. Pie praktiskās nodaļas tiek ņemtas vērā autoru domas kā J.U.Roge, L.Nīlsens un L. Šunks u.c. Tiek analizēti pieaugušo novērojumi un viedokļi saistībā ar patstāvības veicināšanu bērnu reālā patstāvīgas darbības izaugsme vecākajā posmā. Tam seko praktiskā daļa, kurā tiek veikta pedagoga intervija, aptauja un analīze, bērnu raksturojums salīdzinot pirms un pēc vērojuma.

Praktiskajā daļā pētītas patstāvības veicināšanas iespējas. Apkopojot pētījuma rezultātus saskaņā ar iegūtajiem datiem, gandrīz visiem bērniem vērojama pozitīva dinamika savā patstāvībā un arī saskarsmē ar vienaudžiem.

Annotation

The Bachelor's paper is devoted to the theme "Promoting the Independence of the Oldest Preschool Children in Cooperation with the Family" by the Assistant Professor Antra Randoha.

The aim of the research is to find out the promotion of the independence of the elder preschool children. To analyze the pedagogical psychological literature on the independence of pre-school children in pre-school and in the family. The research tasks are to determine the conditions for the formation of the independence of children of pre-school age. Carry out a study on how and whether autonomy is promoted in partnership with the family.

The bachelor paper consists of an introduction, two sections of the theoretical part and one section of practical work. The theoretical sections discuss the theories of the various pedagogues and psychologists about the essence of the upbringing of pre-school children, as well as the basic principles of upbringing for the promotion of independence, upbringing, the importance of its structure, function and development in the child's future life. In the practical section the author's thoughts are taken into account as J.U.Roge, L.Nilsens and L.Sunks, and others. The analysis of adult observations and opinions related to the promotion of autonomy is the growth of the child's real independent activity at an earlier stage. It follows a practical part in which the teacher's interview, survey and analysis, and the comparison of the children before and after the observation, are conducted.

The practical part examines the possibilities of promoting self-sufficiency. Summarizing the results of the study according to the obtained data, almost all children have a positive dynamics in their own autonomy and also in contact with peers.

Saturs

Ievads	6
1.Patstāvības audzināšanas būtība pirmsskolas vecuma bērniem	9
1.1. Patstāvības jēdziena raksturojums pedagogijas un psiholoģijas teorijās	9
1.2. Patstāvības veidošanās un būtība	18
1.3. Motivējošas vides nozīme patstāvības veicināšanā	21
1.4. Ģimenes loma bērna audzināšanā.....	23
2.Audzināšanas pamatnosacījumi patstāvības sekmēšanai	30
2.1. Audzināšanas jēdziens	30
2.2. Audzināšana – galvenā ģimenes funkcija	35
2.3. Audzināšanas metodes	39
2.4. Patstāvības veidošanās un būtība	44
3.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums	48
3.2. Vecāku aptaujas rezultātu analīze.....	50
3.3. Pētījuma norises apraksts.....	57
3.4. Rezultātu apstrāde un analīze.....	62
Secinājumi	65
Izmantoto avotu saraksts	67

Ievads

Cilvēks ar savu iekšējo būtību nosaka to, kas viņam ir apkārt – gan lietu vide, gan cilvēki. Šo skatījumu uz dzīvi un tās piedāvātajām iespējām atver vecāki un ģimene, radi. Bērns ir tas, kas caur vecāku emocijām un izpratni to redz un izlaiž caur savas būtības filtru. Bērns ir vecāku spogulis, kas parāda vecāku uzvedības modeli un pamazām pieņem to arī par savu. Tādēļ pirms radīt mazo būtni, mums jārada pašiem sevi un savu pozitīvo skatu uz dzīvi, jo vēlāk tas būs izkropļots un kropļos arī bērnu un viņa attīstību. Audzināšanas teorija jau gadu simtiem cauri izvirza galvenos jautājumus, kādu personību mēs vēlamies izaudzināt, un galvenokārt kādiem līdzekļiem. Mēs zinām, ka visa pedagogija ir vērsta uz to, lai izaudzinātu humāno personu, pilnvērtīgu mūsu sabiedrības locekli, tikai meklējumu ceļš nebeidzas. Ģimene bērna audzināšanā veic, nenoliedzami galveno lomu. Mūsdienu sabiedrība vēlas iedziļināties, un izprast bērnu, kā personību. Tomēr jāatzīst, ka uz šodien nākas saskarties ar ģimenēm, kurām īsti nerūp, bērna vajadzības, kuras ir nepieciešamas pilnvērtīgai bērna personības attīstībai. Vecāku attiecības ar bērnu, ietekmē katra bērna personības veidošanos. Veidojot trījstūri vecāks, bērns, pedagogs, sadarbība, sekmēs bērna vispusīgu attīstību, tā intereses, liekot pamatus vērtībās balstītu ieradumu veidošanai. Attīstīs bērna sociālās un emocionālās prasmes, domu un uzvedības apzināšanu, spēju saprast citus un veidot pozitīvas attiecības. Attīstīt dzīvei nepieciešamo kritisko domāšanu, prasmi pieņemt atbildīgus lēmumus, radošumu un uzņēmējspēju, prasmes sadarboties un līdzdarboties un digitālās prasmes. Veidot ietpratību pamatus valodu, sociālās un pilsoniskās, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā, dabaszinātņu, matemātikas, tehnoloģiju, veselība un fiziskās aktivitātes mācību jomās, nodrošināt bērnam iespēju sagatavoties pamatizglītības apguvei. www.Skola2030.lv

Bērns izpratīs daudz vairāk ja būs izkopta patstāvība, viņš vēlēsies daudz vairāk darīt, jo bērna darbam būs nozīme sev un plašākai sabiedrībai. Lai bērns būtu patstāvīgs, aktīvs darbs jāiegulda ir gan skolotājam, gan skolēnam. Arī V.Zelmenis uzskata, ka mācību process pirmsskolā ir divpusēji aktīva dinamiska sistēma. pedagogs māca un bērns

mācās. Pilnvērtīgi rezultāti iespējami tikai tad, ja ir nodrošināta abu pušu mērķtiecīga aktivitāte. (V.Zelmenis,2000, 85).

Tā kā bakalaura tēma saistīta vecākā pirmsskolas vecuma bērnu patstāvības sekmēšana sadarbībā ar ģimeni tad autore vēlās izpētīt ģimenes attieksmi pret saviem bērniem. Kā savstarpējās attiecības ietekmē bērna individuālo audzināšanu un cik stipri vecāki ietekmējas no sabiedrības noteiktiem standartiem cik, pēc savas iekšējās pārlicības.

Ir svarīgi pirmajos dzīves gados iedarboties uz bērna jūtām, paplašināt viņa interešu loku, virzot uz vispusīgu personības attīstību, kas panākams darbībā (Erikson, Piaget and Robert, 1965, 28).

Darba pētāmā problēma tiek izvirzīta balstoties uz to, ka modernās tehnoloģijas, kā datori, mobilie telefoni, interaktīvās tāfeles, kā arī televīzija ieņem ļoti lielu vietu bērna obligātajā apmācībā un viņu vidē, un cilvēki aizmirst, ka darbojoties kopā ar bērnu tiek apgūtas sociālās prasmes, patstāvība utt. Bērnam tiek atņemta iespēja piedzīvot emocionālo pārdzīvojumu.

Darba tapšanas gaitā autore balstīsies arī uz personības attīstības teorijām, ko izvirzījuši dažādi pedagogi – J. Students, Z. Maksimova, J. Piļugina, L. Sisujeva, T. Vasiļjeva, L. Vengers, D. Dzintere un I. Freiberga, sniedzot pamat atziņas par bērna attīstību.

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: patstāvības veidošanās vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma mērķis: izzināt audzināšanas pamatnosacījumus patstāvības sekmēšanai vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma bāze: pirmsskolas izglītības iestāde, vecākā pirmsskolas vecuma bērni.

Pētījuma hipotēze: apgalvojums par patstāvības sekmēšanu, ja tiek ievērots:

- Vecumposma attīstības likumsakarības, intereses
- Tiks nodrošināta bērnam pieejamā vide.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izanalizēt pedagoģiski psiholoģisko literatūru
2. Konstatēt pirmsskolas vecuma bērna patstāvības veidošanās nosacījumus,
3. Veikt pētījumu, kā un vai patstāvība tiek sekmēta sadarbībā ar ģimeni.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā pedagogijas un psiholoģijas literatūras analīze.
2. Empīriskā analīze:
 - a. Anketēšana.
 - b. Saruna.
 - c. Novērojumi.
 - d. Datu statistiskā apstrāde.

Pētījuma bāze: pirmsskolas izglītības iestāde. Vecākā pirmsskolas vecuma bērni.

1.Patstāvības audzināšanas būtība pirmsskolas vecuma bērniem

1.1.Patstāvības jēdziena raksturojums pedagogijas un psiholoģijas teorijās

Bērnā galvenā informācija par viņu pašu ir informācijas avots, ko sniedz, ir pieaugušie. Vispirms tie ir vecāki, viņi nosauc bērnu vārdā, pieradina uz to atsaukties, palīdz apzināties savu piederību – dzimuma piederību, grupas piederību utt. A. Ādlerš uzskata, ka novērtējot bērna rīcību, tie izveido bērnā noteiktu emocionālo attieksmi pašam pret sevi, pašvērtības izjūtu. No bērna dzīves pirmo mēnešu un gadu emocionāla pašvērtējuma attīstības klimata ir atkarīgs vēlākais pieauguša cilvēka raksturs.

ES attīstībā nozīme ir:

- sevis atdalīšana no mātes,
- sevis atpazīšanai spogulī,
- savu ķermeņa daļu, priekšmetu piederības apzināšanai,
- dzimuma sociālās lomas meklēšanai ar lomu rotaļu palīdzību,
- „nozīmīgo citu” dotajam vērtējumam,
- „mēs un es” mijiedarbībai (Ādlerš, 1992,35).

Nenoliedzami vecāku dotais vērtējums mazajam bērnam ir pats nozīmīgākais un svarīgākais. Kā iepriekš uzsver psihologi – bērns informāciju par sevi pirmkārt saņem no vecākiem un tikai vēlāk no sociālās vides – kaimiņiem, vienaudžiem, utt.

Svarīgi, lai vecāks savu spontāno emociju vadīts izsakoties, pat neapzinātu, negatīvu vērtējumu veltot bērnam neaizmirstu, ka bērna trauslajai dvēselei tas var būt ka naža dūriens sirdī, kas traucē viņa turpmāko spēju iekļauties sabiedrībā. Ne vienu vien reizi dzirdēts, ka vecāki stāsta, kā viņi jutušies bērnībā, un vecāki apsūkājuši vai kā savādāk izteikušies un cik lielu lomu šie ļaunie vārdi ir ievainojuši dvēseli un nereti izraisījuši kāda psiholoģiska rakstura problēmu vai somatiskus traucējumus. Linde Fon Keilerlinka savā grāmatā aprakstīja šādu situāciju:

„ Anton, neesiet tik skaļi” – sauc māte.

„ Anton, atnes man āmuru” – saka tēvs.

„ Anton, tu taču esi tik liels!”

Un tā dienu no dienas.

Kādu dienu Antons saslimst. Vecāki atsauc ārstu – tādu vecu, kas redzējis izaugam lielus daudzus bērnus, arī tēti. Viņi sarunājas.

„ Antonam ir jāiet skolā” – tas saka. Tas vecākus ļoti samulsināja.” Skolā? Kad viņš pats ir tik nevarīgs! Viņam vēl nav seši gadi!”

„ Es neko nesaprotu” – tēvs krata galvu” mēs taču tā lepojāmies ar savu vecāko. Viņš taču to zina! Antonam vienkārši bija par daudz uzkrauts: lielie prasīja atbildību tikai no viņa, mazie visu viņam salauza...

„ Bet viņš nekad neparko nesūdzējās! Vai viņš Vai viņš tagad sūdzējās, doktor?”

„ Antons nesūdzas arī tagad. Sūdzas viņa ķermenis. To vajadzētu klausīties”
(Keilerlinka 1998, 9,16).

Citējot šo situāciju, autore vēlējas pievērst uzmanību tam, cik ļoti svarīgi ņemt vērā mazā bērna iespējas un attīstību, izvirzīt viņam tādus uzdevumus ar kuriem bērns var tikt galā. Vecāki nereti mēdz bērnam uzlikt pārāk lielu slodzi, paši neapzinoties cik lielu ļaunumu tas nodara bērnam. Vecākais bērns bija pārspīlēti noslogots ar lielu atbildības nastu par pārējiem brāļiem un māsām, viņu rīcības sekām, par kurām jāatbild vecākajam bērnam, bez savām tiesībām. Šāda situācija ikdienā gadās ļoti bieži. Vecāki saka: Tu jau esi liels, paspēlējies ar mazo, pieskati, pabaro.” Strīdu situācijā nereti vaino vecāko bērnu, kuram, vecāku prāt, jāatbild par visām palaidnībām, kurās viņš pat nav piedalījies. Vecākiem pašiem būtu jāuzņemas atbildība un pēc iespējas vairāk jā sagatavo vecākais bērns brāļa vai māsas ienākšanai ģimenē. Tādā veidā bērns redzēs pareizu ģimenes modeli un spēš to veidot arī savā dzīvē izaugot liels. Kā saka J. Preikopa: „ Pirmos sociālās uzvedības pamat modeļus bērns noskatās no vecākiem. Un, tā kā viss apkārt notiekošais attiecas uz viņu pašu, bērns nav tikai pasīvs vērotājs. Novērojumi vienlaikus ir arī pārdzīvojumi. Tā bērns pieredz, kā vecāki mīl viens otru, kā viņi palīdz viens otram, kā strīdas un atkal salabst, kā rod kompromisus domstarpību gadījumā un kā, neskatoties uz visām ierunām un allaž cienot vienu otru, tiecas pēc vienota mērķa” (Preikopa, 2004,100).

A. Vecgrāve savā grāmatā cenšas noskaidrot kurš faktors bērna spējai adaptēties, labi uzvesties vai tieši otrādi nepadodas audzināšanai un sagādā grūtības. Kas ir noteicošais iedzimtība vai nepareiza audzināšana? Balstoties uz ASV veiktajiem pētījumiem viņa apraksta vecāku un bērna savstarpējo attiecību tipus, kas diezgan stipri ietekmē bērna tālāko attīstību un uzvedības modeli. Kā attiecību variantus viņa min šādus:

1. „*Mīloša māte*” un „*viegls bērns*” – bērni labi attīstās, ir bez novirzēm;
2. „*Mīloša māte*” un „*grūts bērns*” – bērna audzināšana sagādā grūtības, taču mīlestības, rūpības gaisotnē kopuma mazuļa attīstība ir laba.
3. „*Vieglie bērni*” un „*nemīlošās mātes*” – bērna attīstība nenorit tik gludi, viņam grūtību ir vairāk nekā „mīlošu māšu” „grūtajiem bērniem”.
4. „*nemīloša māte* un „*grūts bērns*” ir vissarežģītākais variants – bērna attīstība ietver sevī visvairāk riska faktoru.”

Kā uzsver autore, šo pētījumu rezultāta atklājas, ka lielam procentam „grūto bērnu” iedzimtība tomēr ir noteicoša. Vecāku audzināšanas neprasmes faktors nav tik izteikts. Pārdomājot un analizējot šo situāciju autore nonāk pie slēdziena, ka lielu lomu tam, kāds izaugs bērns nosaka arī laiks, ko bērns pavada mātes miesās, to iznēsājot visu deviņu mēnešu garuma. Visi pārdzīvojumi un notikumi, kas emocionāli ietekmējuši māti grūtniecības laikā ļoti stipri ietekmē augļa attīstību. Liels procents problemātisko bērnu mātes miesās nav pietiekami saņēmuši skābekli un šādi skābekļa bada izraisītie smadzeņu bojājumi nenovēršami ietekmē arī bērna uzvedību nākotnē. Tātad šajās situācijās arī varam teikt, ka lielāko lomu šādu bērnu uzvedībā un attīstībā veic iedzimtība un tikai pēc tam vecāku prasme adekvāti reaģēt uz bērna uzvedības izpausmēm. Šādas situācijas tiek risinātas kopa ar psihologu vai psihoterapeitu (Vecgrāve 1983,33).

M. Štāls runājot par audzināšanu uzsver, ka audzināšana ir grūts un atbildīgs darbs un ne visi vecāki tam ir gatavi psiholoģiski. Kā saka autors „šai parādībai par cēloni tas, ka viņi pārspilē audzināšanas darba grūtības, iedomādamies to par neizpildāmu. Protams, ka audzināšanas uzdevumiem jāpieiet ar lielu nopietnību un uzmanību, bet tas nenožīmē, ka šie uzdevumi vispār nebūtu veicami. Mēģināsim sevi apvaldīt un radīsim sevī pārliecību par audzināšanas darba sekmīguma iespējamību” (Štāls 1927,25).

M. Štāls uzsver ka sabiedrība nosaka kopējo audzināšanas toni, bet nianse tiek izstrādāta mājas. Kā vecāki audzina savus bērnus – mīļojot, baroties vai kā savādāk, nosaka pati ģimene.

Audzinašana un tas modelis, kuru vecāks izmanto attiecībā uz saviem bērniem lielākoties tiek pārmantots no saviem vecākiem. Par to piemin arī psihoterapeite, trīs bērnu māmiņa un ļoti jaukas grāmatas autore R. Špalleka. Viņa raksta: „...mēģināju savus bērnus audzināt tā, kā pati biju audzināta. Galvenā bija doma par panākumiem dzīvē. Uzslavu, atzinību un mīlestību mani bērni saņēma sevišķi tad, kad viņiem bija labas sekmes un viņu uzvedība atbilda maniem priekšstatiem. Kaut gan biju nozvērējusies savus bērnus audzināt citādi, nekā pati biju audzināta, tomēr arī es augsti vērtēju vecos audzināšanas ideālus: tīrību, kārtību, precizitāti, disciplīnu, paklausību” (Špalleka 1998, 23). Pieaugušais cilvēks kļūstot par māti vai tēvu neapzināti audzinot izmanto tās metodes, kādas tika pielietojusi viņu vecāki. Jautājums ir tikai, kad mēs to apzināties? Vai tādā veidā, tehniskajam progresam virzoties uz priekšu mēs nenodarām ļaunu mūsu bērniem? Atbilde jau redzama mūsu bērnos, kuri aug pārprastā brīvības vai tieši pretēji stingras disciplīnas ietvaros.

Liela loma bērna audzināšanā un izglītošanā ir ģimenes iekšējai saskarsmes sistēmai, uzsver M. Štāls, pieaugušo velmei kontaktēties ar bērniem, nodot viņiem savu pieredzi. Ja saskarsme ģimenē nenotiek labvēlīgā gaisotnē, tad arī gaidāms, ka bērniņš būs trauksmais un nespēs rast mieru un pašāvēību arī savstarpējās attiecībās ar vienaudžiem. Ģimene bērna apkārtnes nozīmē vislabākā ir tad, ja tēva un mātes attiecībās valda saskaņa. Anatolija Nekrasova grāmatu “Mātes mīlestība” un aizdomāties: “No kurienes gan radies teiciens par memmes dēliņiem un tētuka meitiņām?”

Tēva un mātes savstarpējā saskaņa ļoti labvēlīgi ietekmē bērnu un viņš var veidoties par harmonisku un nosvērtu personību. Šī parādība ir izskaidrojama ar to, ka vecāku savstarpējās saskaņas rezultātā arī bērns ir mierīgāks, vecāki audzina bērnu mīlestības gaisotnē. Ģimene, pēc M. Štāla, uzskatāma par sociālo organizāciju cilvēka dzimuma turpināšanai. No tā izriet arī tai piemītošā audzinošā funkcija. Ģimene, kā šaura un cieši vienota dzīves kopība, iespaido un pakārto sev visus tās locekļus, kuras smaguma centrs vecāku attiecībās ar bērniem.

Tikai ģimene var sniegt bērnam īsto silto dzīves atmosfēru, kas tik ļoti nepieciešama tā garīgai augšanai. Ģimenes iedarbība uz bērnu, kaut gan tā liekas nejauša un nekārtīga, notiek pēc zināmām normām, pēc kurām dzīvo visa ģimene un tiek audzināta visi ģimenes locekļi.

Barība bērna garīgai augšanai – tās garīgās vērtības, kā nesēja un glabātāja ir ģimene (Štāls 1935,50). Autors arī uzsver vecāku audzināšanas svarīgumu, to cik stipri tie spēj ietekmēt bērna turpmāko izaugsmi un attīstību. Ļoti daudz ir atkarīgs no vecākiem – vai bērns piesavinājies labus vai sliktus paradumus. Fiziska un morāliska audzināšana nav divas savstarpēji šķirtas lietas. Kas rūpējas par bērna miesu, tas sekmē arī viņa garīgo attīstību un otrādi. Bērna audzināšanu nedrīkst atlikt uz vēlāku laiku, tā jāsāk tūdaļ pēc viņa dzimšanas. Jo agrāk mēs sāksim audzināt, jo vieglāk sekmēsies turpmāk darbs.

Par bērna audzināšanu ģimenē un tā vietu ģimenes hierarhijā izsakās J.Prekopa: „Pēc sistemātiskas kārtības galvenā loma pakāpju iedalījumā starp brāļiem un māsām ir secība, kādā viņi nākuši pasaulē. Šeit nav nozīmes dzimumam vai kādām īpašām vajadzībām. Pirmdzimtajam ir pirmās tiesības, otrajam otrās utt. Pirmajam ir vairāk pienākumu, bet arī lielākas tiesības; otrajam nav jāuzņemas tik daudz pienākumu, toties viņa tiesības ir ierobežotas.” Šo ģimenes hierarhijas modeli autore min tādēļ, ka ģimenē otrais bērns bija ieņēmis tirāna lomu, kas absolūti pazemoja vecāko māsu un citur ģimenes locekļus.” Pirmdzimtā Martina pilnībā atdeva savu prominentu vietu brālim. Viņai palika tikai pienākumi”, uzsver autore, „visas tiesības palika brālim. Tādejādi starp brāli un māsu, kā arī starp vecākiem un katru no bērniem izjuka došanas un ņemšanas līdzsvars. Liktenīgi traucējumi pakāpju secībā starp brāļiem un māsām ir bijuši vienmēr. Tomēr, jo lielāks brāļu un māsu pulciņš, jo lielāka iespēja izvairīties no līdzīgiem atgadījumiem” :uzsver autore (Prekopa 2004,116).Šis secinājums liek aizdomāties cik daudz uzmanības vecāki pievērš tam, lai bērni savstarpēji rastu kopīgu valodu, neapspiežot viens otru un dodot iespēju brīvi izpausties. Vecākiem, savukārt, vajadzētu padomāt, kas notiek viņu ģimenēs vai nenotiek lomu un mīlestības dalīšana un šķirošana. Vai visi bērni ģimenē jūtas mīlēti un laimīgi, novērtēti un izprasti? Šis ir galvenais audzināšanas uzdevums – ievērojot visus morāles principus, ieklausoties savā sirdī un mīlestības piepildīti veidot savas ģimenes

hierarhiju un audzināšanas modeli, kas palīdzēs izaugt bērnam par laimīgu jaunieci un nākamās ģimenes veidotāju.

Ģimenes pedagoģiskās iespējas ļoti atkarīgas no vecāku kultūras līmeņa – sadzīves kultūras, ģimenes locekļu attieksmi pret dažādām kultūras vērtībām, prasmi izmantot šīs vērtības un virzīt visu ģimenes locekļu ieinteresētību uz to. Ļoti svarīgas ir ģimenes savstarpējās attiecības, klimats, kas tiek veidots ģimenē. Ja vecāki ir nobriedušas personības ar veselīgu skatu uz dzīvi un tās vērtībām, tad arī bērni šādā ģimenē augs ar pietiekami augstu pašapziņu un pozitīvu attieksmi pret dzīvi. Šādā ģimenē nebaidās riskēt un pieņemt dzīves grūtības, pārkāpt tām un risināt, nevis nolaist rokas bezspēcībā. Galvenais pozitīvais vides veidošana ir tas, lai ģimenē valdītu uzskatu vienotība un cieņa vienam pret otru. Tas, cik veiksmīgi ar dzīves problēmām tiek galā vecāki, kopīgi atbalstot viens otru un nenoniecinojot otra viedokli, radīs bērnam iesaistību par dzīves ietekmi un ģimenes saliedētību un stipro plecu, kas tik ļoti palīdz grūto un sarežģīto situāciju risināšanā. Vienotībai vecāku starpā jābūt ne tikai pārvarot dažādas grūtības, bet arī tīri sadzīviskās lietās, uzskatu vienotībā, attieksmē pret pienākumu izpildi, satiecīgumā, vienotās prasībās pret bērnu un to audzināšanas metodēm, savstarpējā palīdzībā un cieņā vienam pret otru, atbildībā pret ģimeni un rūpējies par to. Šeit parādās vecāku autoritāte un stiprums.

Ģimenes pedagoģiskās iespējas ietekmē arī tādi raksturojumi kā ģimenes struktūra, sastāvs, vecāku izglītības līmenis, materiālās nodrošinātības līmenis.

Pirmais periods ir nozīmīgs ar to, ka veido pamatu ģimenes pedagoģisko iespēju attīstībai. Pēc savas pieredzes spriežot un pārrunājot ar citām ģimenēm varu secināt, ka neapšaubāmi ģimenes dzīve būs pilnīgi savādāka laikā, kad ģimene ir tikko izveidota un jaunais pāris dzīvo tikai sev un nodrošina savas vajadzības. Viņi vairāk tendēti uz sabiedrisko dzīvi un viens otru.

Otrajā periodā, kad ģimenē jau ir bērni, vecākiem ir visas potences palielināt savas pedagoģiskās iespējas. Tomēr apstākļos, kad pieaug materiālās labklājības līmenis, strauji pieaug arī informācijas veidi un apjoms un pastiprināti sociālās vides ietekmes uz ģimeni. Tad ģimenē ienāk cita veida problēmas, kas veicina vai tieši pretēji grauj ģimenes kopējās intereses un kodolu.

Trešajā periodā, kad ģimenē bērni izauguši, viņi kļūst patstāvīgāki, paši par sevi rūpējas un nodrošina sevi materiāli. To cik veiksmīgi tas notiek, atkarīgs no vecāku audzināšanas un tajā ieliktajiem pamatiem (Štāls,1927,36).

Ģimene ir atradusi viņai vien raksturīgo kopā dzīvošanas modeli, izveidojusi stabilas tradīcijas un tapusi stipra gan garīgi, gan fiziski.... Šāda ģimene ir nobriedusi un ir stabila. Runājot par trešo posmu, kad bērni ir izauguši un vecāki atkal paliek vienai un var pilnīgi nodoties savām interesēm un vēlmēm, pēc autores domām psiholoģiski atkal ir diezgan grūts posms. Vecāki tik ļoti pieraduši rūpēties un nepārtraukti sekot savu bērnu gaitām, kad bieži vien paliekot vieni viņi nespēj atrast sevi un pilnīgi nodoties savu spēju un interešu attīstībai, kaut gan dotas visas iespējas pievērsties sev un savam laulātajam draugam.

Ģimenes vajadzības psiholoģiska skatījumā traktējamās šādi:

- Ģimenes vajadzības izsaka katra ģimenes locekļa iekļaušanos kopējās sabiedrības aprītēs un cilvēces kultūrā kopumā.
- Ģimenes vajadzības ir katra tās locekļa personības aktivitātes avots.

Tās ir garīgās, materiālās un sociālās vajadzības. Svarīgs ģimenes uzdevums ir radīt iespējas katram tās loceklim apmierināt sava garīgās vajadzības, kas nodrošina indivīda harmonisku attīstību, pilnvērtīgu atpūtu, rad dzīvesprieku.

Šis ir ļoti jauks laiks, kad divi cilvēki var pilnīgi nodoties viens otram un veidot savas attiecības fantazējot un sapņus veidojot turpmāko ģimenes modeļa tēlu.

Laikā, kad piedzimst bērniņš, ģimenei ir ļoti ātri jāpārkārtojas, jo viss tiek pakārtots mazajam brīnumam, kas ienācis nepazīstamajā pasaulē un prasa savu uzmanības daļu. Kā saka J. A. Students: " Tie ir bērni, kas mantojusi abu vecāku mīlestību, glāstus, izaug ar veselīgu skatu uz dzīvi, bet tie kas nav to izjutuši, jau mazotnē kļūst greizsirdīgi. Īsta ģimene ir tikai vienlaulības ģimene un tikai tāda ģimene var sasniegt īstu audzināšanu" (Students 1998, 201).

Jūtas, kas veidojas vecākos, jo viņi vairs nav noteicēji par savu brīvo laiku, viss tiek pakārtots mazulim un viņa vajadzībām. Pašu pieaugušo vajadzības diezgan ilgu laika posmu pāriet otrajā plānā. Tas ir grūts periods, kam jāiziet cauri, lai arī turpmākā dzīves kvalitāte nezustu un vecāki varētu arī pilnveidoties tālāk, kā personības, jo dzīve

neapstājas, tā lieliem soļiem iet uz priekšu. Vecāku galvenais uzdevums būtu labvēlīgi, bez strīdiem iziet caur šī posma sakumu, lai ģimenes kodols un ieliktais mīlestības jūtas nezustu. Sabiedrības spiediens mūsdienas arī ir tik liels, ka jaunai ģimenei jāiztur šis morālais slogs par to, ka viņi nevar pilnvērtīgi piedalīties sabiedrības dzīvē. Viņiem ir jāatrod un jāpārvērtē vērtības, kas šajā brīdī būtu svarīgākas, lai nezustu ģimenes kopības izjūta, stiprais plecs un atbalsts, tai pašā laikā, lai neizietu no aprites un darba tirgus, Jo īpaši svarīgi tas māmiņai, jo viņa ir tā, kas vismazāk šajā laika posmā piedalās sabiedriskajā dzīvē. Starp ģimeni un sabiedrību, kas atrodas savstarpējā atkarībā un mijiedarbībā, pastāv sarežģītas un daudzveidīgas attiecības.

Ģimene ir svarīgs elements sabiedriskajā dzīvē, taču tās struktūru, funkcijas un raksturu nosaka ne tikai sabiedrība, bet arī apkārtējie ietekmējošie faktori ka vide, materiāli apstākļi, ģimenes locekļa personība. Ģimene ir sabiedrības pamatsūniņa saka A. Studente. Ģimene, tāpat kā šūna, ir veseluma elements. Dzīvā šūna nespēj eksistēt ārpus organisma. Šūna veic noteiktas funkcijas, bez kurām organisms nav spējīgs dzīvot. Tā arī ģimene sabiedrībā veic noteiktas funkcijas. Ģimene būdama aktīvs un virzošs spēks ļoti stipri spēj ietekmēt sabiedrības attīstību un virzību. Pēc A. Studentes ģimenes kolektīvs sevī ietver un atspoguļo sabiedrības attiecības un tās varētu iedalīt šādi:

- Ekonomiskās attiecības izpaužas ģimenes locekļiem iekļaujoties sabiedriskajā ražošanā un saražo vērtību patērēšanā. Arī ģimenē kopīgi strādājot lai iegūtu kopējās materiālās vērtības vai pārtiku, sadalot pienākumus un materiālās vērtības atbilstoši katra ģimenes locekļa vajadzībām.
- Tikumiskās attiecības, kuras ieaudzina ģimene ņemot vērā sabiedrībā pieņemtās normas.
- Estētiskās vajadzības starp ģimeni un sabiedrību izpaužas kultūras bagātību apgūšanā un izmantošanā. Ģimene iepazīstinot bērnus ar mākslu un kultūru veido viņu estētisko gaumi (Studente 1988,53).

Šo sabiedrības un ģimenes mijiedarbību mēs nevaram izslēgt, jo sabiedrība bez ģimenes un tās vērtībām nav iedomājama, tāpat kā ģimene bez sabiedrības. Runājot par ģimeni kā sabiedrisku institūciju I. Plotnieks saka: “ Ģimene ir pamats un pamatnosacījums optimālai valsts un sabiedrības esamībai, kura praktiski realizējas, fiziski un

sociālkulturāli mainoties paaudzēm, dzimstot, augot, attīstoties bērniem augstā cilvēka cienīgā līmenī. Ģimene ir cilvēku piemērošanās dzīves apstākļiem, praktiskās labiekārtošanās mūžīgi mainīga forma. Tā kā katrs cilvēks ir arī dzimtas pārstāvis, konkrētās ģimenes veidolā sakārtojas un noformējas cilvēka dzīves bioloģiskā, psiholoģiskā, sociālpsiholoģiskā un ekonomiskā puse” (Plotnieks 1970,16).

Filozofs un domātājs H. Gudjons pētot ģimenes ietekmi uz bērnu un iekļaušanos sabiedriskās dzīves norisēs saka šādi: “Ģimene vairs netiek uzskatīta par statistisku vienību, kur vienmērīgi un ilgstoši ar savām mijiedarbību struktūrām ietekmē bērna dzīvi. Tā tiek izprasta kā vienība, kas dzīves gaitā patstāvīgi mainās un attīstās kurai jāietur savs iekšējais līdzsvars un pastāvīgi jāpiemērojas iekšējām (piem. attiecību krīzes) un ārējām (piem. sievietes atgriešanās darbā) pārmaiņām. Šajā ziņā arī ģimenes krīzes ir normāls piemērošanās parādības (Gudjons 1998,73).

Kā jau minēju ģimenei ir jāiziet šie dažādie posmi, kas veido un stabilizē ģimenes iekšējās attiecības. Neviena cilvēka un arī ģimenes izaugsme nav iedomājama bez konfliktiem un asām situācijām, kad jāspēj pieņemt otra cilvēka viedoklis un jāspēj akceptēt, ka otram pusei ir savs viedoklis un viņa vēlas, lai tas tiktu ņemts vērā. Šīs mazās krīzes situācijas ģimene māca cilvēku pielāgoties, iejusties otrā cilvēkā, nepadoties un gūt spēkus pastāvēt par savu viedokli. Šīs ir mazās cīņas, kas notiek gan ģimenē, gan arī ārpus tās un tad, ja tās tiek uztvertas veselīgi no tām var gūt daudz jaunu un noderīgu atziņu. A. Spivakovska uzsver arī cik ļoti svarīga vieta ģimenē ir ierādāma tās estētiskajām vajadzībām. Tās rada harmoniju, sakārtotību. Šo vajadzību apmierināšana ienesīs ģimenē savstarpējo sapratni, cieņu un līdz ar to mazināsies iespēja veidoties konfliktsituācijām, problēmām ģimenēs (Spivakovska 1989,60).

Nobeidzot domu par ģimeni autore vēlētos citēt J. A. Studentu :” No sākuma ģimenei ir jāaudzina bērns, jātagatavo dzīvei, skolai. Viņš pozitīvi izteica domu, ka pirmie bērnu audzinātāji ir vecāki. Cik svarīga loma audzināšanā ir ģimenei, tajā valdošajām savstarpējām attiecībām un tradīcijām. Pedagoģija vispirms ir nepieciešama vecākiem. Viņiem vispirms ir jā rūpējas par sevis un citu audzināšanu. Vecāki ir cilvēcības pamatu stiprinātāji. Tikai tie bērni, kurus noglāstījušas vecāku rokas un ikdienā pavadījusi mātes un tēva mīlestība un rūpes, jau no agras bērnības iemanto dzīvesprieku, garīgumu un

stiprumu, izveido veselīgu skatu uz dzīvi un cilvēkiem. Vecāki – nedrīkst kļūdīties nozīmīgajā un sarežģītajā audzināšanas darbā. Veidojot iekšējo cilvēku – tas nozīmē “ieaudzināt un attīstīt cilvēka spēju būt brīvam”. Garīgi bagātu, iekšēji brīvu un radošu cilvēku var ieaudzināt tikai tad, ja bērnu jau no mazotnes ievēd brīnumainajā skaistuma pasaulē, “ māca saprast, cienīt īstu mākslu” (Students 1998,49).

1.2 Patstāvības veidošanās un būtība

Cilvēks ir analizējoša, domājoša un ietekmēt gribīga būtne. Cilvēku ietekmē daudzi faktori. Domas, uzvedību, kā arī vērtības, kuras cilvēks pats nevirza. Jebkura īpašība var būt iedzimta, vai arī veidota, attīstīta mērķtiecīgā pedagoģiskā darbībā. Cilvēka patstāvība ir izkropjama. Protams, bērnam var būt dažādi patstāvības aizmetņi. Ģimenē bērns pirmo piemēru redz attieksmē pret darbu, uzvedībā, saskarsmē. D. Bērziņa piemin, ka 2 – 4 gadu vecumā veidojas t.s. darbības iekšējās shēmas, notiek darbību interiorizācija, vērto mehānisku darbību atdarināšanu, attīstās izpratne par darbību jēgu, darbības atkārtšanas procesā nostiprinās motoriskās iemaņas, šajā vecumā bērns sāk saprast lietas, darot, un darīt, izprotot jēgu — veidojas priekšstats par sevi kā cilvēku, kas kaut ko noteiktu zina un prot izdarīt (Bērziņa, 2005, 57).

Secinot, ka jaunākajā pirmsskolas vecumā, bērna darbība būs vairāk atdarināšana, pamēģināšana un tā nebūs ilglaicīga, salīdzinot darbību ar vecākā pirmsskolas vecuma bērnu. Darbības notiek sajūtu līmenī, neapzināti, tas ir svarīgs process, un to nedrīkst kavēt, vai aizliegt.

Arī R.Šūpola uzskata, ka mācību procesā bērnam svarīgi pašam ir atklāt kopsakarības, kas nonāk līdz personībai aktīvas darbības rezultātā, kā paša patiesība, ir vērtība indivīdam. (Šūpola, 2001, 67).

M. Osorina piemin, ka neskatoties uz aktivitāti un šķietamo patstāvību bērna apkārtējās pasaules izpēte, nav iespējama bez pieaugušā palīdzības vai atbalsta (Osorina, 2008, 6).

Patstāvība rodas, kad bērns izjūt atbildību par savu rīcību ko pats dara. To nav iespējams paveikt uzreiz un radīt mākslīgi. Patstāvība veidojās apstākļos, kad tiek izjusta nepieciešamība domāt līdzdi darbībām, ko viņš dara. E.F.Sveins uzsver, ka skola var radīt

mācību situācijas, bet nevar iemācīt patstāvību, atbildību. Galvenais ir dot iespēju, viņiem būt par dalībniekiem, nevis vērotājiem, nosacījums, skolēnus padarīt par mācību procesa subjektiem (Sveins, 1998, No parlamenta līdz klasei).

L.Nīlsens un L.Šunks uzsver, ka svarīgākais pasniedzēja uzdevums ir radīt motivāciju un uzturēt nodarbības laikā. Bērni, kuri tiek motivēti visas nodarbības gaitā, spēj noturēt uzmanību ilgāk nekā bērni, kuri tiek motivēti nodarbības sākumā.

Audzēkņus var motivēt, ja mācības tiek plānotas tā, lai viņi redzētu savu spēju pielietojumu. Turklāt mācībām:

- Jābūt noderīgām, saturīgām
- Jābūt aktivizējošām
- Jāsagādā iespējas apmierināt vajadzību izpausties (Nīlsens un Šunks, 2002, 309).

L.Nīlsens un L. Šunks uzskata ka motivācija tiek iedalīta divās kategorijās uz div – ārēja un iekšējā. Ārēja motivācija atbild par audzēkņa veiktām darbībām, lai saņemtu atalgojumu. Arī pētījumi liecina, ka ir iespējams apgūt, iemācīties ikvienu darbību, vien ja ir pienācīgs atalgojums. Iekšējās motivācijas termins, apzīmē personisko gandarījumu, kuru sniedz atrisināts uzdevums vai radusies prasme darīt to, ko cilvēks nav pratis. Pedagogam, vairāk, vai mazāk nepieciešams tiekties pēc iekšējās motivācijas, tomēr nodarbības sākumā bieži v iespējams stimulēt tieši ārējo motivāciju” (Nīlsens, Šunks, 2002, 33).

Lai notiktu kāda patstāvīga darbība, cilvēkam jābūt motivētam to veikt. Autore uzskata, ka ir jāgrib. Par gribu J. A. Students saka, ka tā vārda īstajā nozīmē ir apzinīga tieksme zināma mērķa sasniegšanai (Students, 1933, 165).

Darba autore konstatē, ka patstāvības veidošanai, lai tā būtu sekmīga ir daudz kopīga ar darba tikumu, čaklumu. Ārējās motivācijas izpausmes, kuras nav taustāmas ar rokām un ir vārdiskas, lai arī neverbālas, tomēr īstajā laikā, sekmē iekšējo motivāciju, jo sniedz labajām sekmēm papildus apstiprinājumu, kā arī apliecina gandarījuma rašanās iemeslus. Tomēr tas iespējams, ja uzslavas ir attiecināmas uz konkrētā darba veikšanu, ir objektīvas, nevis uz bērnu vispārīgi. Arī Š.Gazala iesaka bērna rīcību uzslavēt, nevis viņu pašu. Izvairieties lietot tādas vai līdzīgus teicienus kā „Tu esi laba meitene , jo ēdi ar dakšiņu”. Labāk uzsveriet: „Oho! Tu gan māki labi ēst ar dakšiņu!” Izmantojiet arī

neverbālās uzslavas. Bērni atzinīgi novērtē acs piemiegšanu, smaidu, samīļošanu (Gazala, 2009, 60).

Bērns ir perosnība, tomēr viņam vēl nav pieredze, lai pieņemtu lēmumu, kuru sauktu par loģisku, par to, cik atļauties dažādās situācijās. A. Bakisa atgādina, ka dažkārt bērns tiek uzskatīts par „pieaugušo miniatūrā” (Bakisa, 1999) gudrākam ir jābūt pieaugušajam, jānovērtē situācija, kurā bērns neredz robežas, jo nezina, cik tālu drīkst iet, vai arī – nedara neko, jo jūt, ka vecāki viņu aprāj ik uz soļa.

Tomēr tā nav. Pieaugušie, ir tie, kuri nevis komandē, bet norāda, ko darīt, un rāda piemēru, informē (bez komandējošiem žestiem), kas ir norma un kuras ir tās lietas, kuras var un vajag darīt. Nedrīkst aizmirst darīt zināmu, kas bērnam jādara, nevis tikai par to, ko viņš nedrīkst.

J. Ū. Roge atkal uzsver, ka tāpat kā audzināšanas vadmotīvi – patstāvība, neatkarība un sadarbības attiecības – nav iedomājami bez rituāliem un robežām, arī brīvība bez noteiktas kārtības un atbildības nav iedomājama. Uz bērna vajadzībām orientēta rīcība ir obligāta, bet to nedrīkst sajaukt ar izdabāšanu katrai bērna prasībai un iegribai. Attiecībās ar bērnu jābūt skaidrām un tiešām. Kad bērni jūt – nevis piedzīvo – stingrību, viņi iegūst orientierus. Noteiktība veido robežas, bet kur to trūkst, tur valda nedrošība un bērni sāk robežas pārbaudīt, lai uzzinātu, cik tālu viņi drīkst iet. Tikai stingrībai nav nekā kopīga ar kliegšanu, ar psihisku vai fizisku vardarbību, ar valdonību, bet gan ar skaidrību un noteiktību darbos un vārdos, ar iekšēju mieru, pašātvību un savstarpēju cieņu (Roge, 2008, 23).

Ir nepieciešamas, saprotamas, vienkāršas, garīgas un fiziskas „sienas”, lai justos pasargāti no vēja un aukstuma, un lai zinātu, kur ir robeža. Kur sākas noteikumi, kur beidzas kādi citi. Zinot noteikumus, izjutot atbalstu, apzinoties savas vēlmes, bērns var sākt darboties. Bērns var izjust motivāciju. Un motivācijas aizmetņus izglītības iestāžu pedagogiem būtu uzdevums attīstīt.

Patstāvības veicināšanā liela nozīme ir jēgpilnu uzdevumu izpilde. Svarīgas ir robežas, kuras jāievēro pirmsskolas vecumā, tomēr robežas nedrīkst apspiest radošumu. Zinot konkrētus noteikumus, bērnam ir vieglāk patstāvīgi darboties.

1.3. Motivējošas vides nozīme patstāvības veicināšanā

Lai rastos bērnam motivētības sajūta, nepieciešams nodrošināt atbilstošus ārējos apstākļus un motivējošu vidi. Motivācija pastiprināsies, ja būs iedrošinoša, veicinoša ārējā vide.

Ir nepieciešama motivācija, lai darītu kaut ko, ko labprātāk nedarītu, motivācijai jābūt iekšējai, un rezultāts būs maksimāli efektīvs. Ja stimulē mācīties dzejoli ir kā sods par neizdarību un rotaļlieta par paveikto, tad rezultāts noteikti būs, tomēr īslaicīgs. Uzdevums būtu jāuzdod, lai bērnam rastos vēlme, iemācīties dzejoli. Tad arī neizpaliks gandarījums, un bērns pats ar prieku vēlēšies to paveikt, kā arī papildus apgūs to, ko no bērna negaida. Mācību vides nozīme ir iekšējo motivāciju veicinoša vai tieši pretēji.

Lai bērns patstāvīgi mācītos, ļoti svarīga ir vide, kas rada vai nerada motivāciju darboties. Mūsdienās, jo īpaši, lai nodrošinātu mūsdienās noteiktu apmācības līmeni, tiek piedāvāti labāki mācību apstākļi, kas rosina darboties un bērnu motivē, pozitīvi ietekmē, rada prieku, kā arī veido sociālās prasmes.

Pirmsskolas izglītības iestādēm jābūt patstāvību veicinošai, personību attīstošai videi. Vidi jāveido, jāiekārto tā, lai bērns attīstītos, darbotos viens un kopā ar citiem bērniem. Jārada apstākļi, kur darboties, spēlēt, rotaļāties, bērna dzīves veids pirmsskolā ir spēles, rotaļas. Caur spēlēm, rotaļām notiek bērna attīstība, tādēļ, lai bērns attīstītos daudzpusīgi, nedrīkst tikt traucēta attīstība” (Kalna, 2009, 4).

Bērnudārza videi jāatšķiras no skolas, bērniem skolas vecumā mācības norit sarežģītāk. Rotaļu nozīme nav tik liela, pirmsskolas videi jābūt rotaļu laukumam, kurā paredzēts ko apgūt. Rotaļa ir svarīgs mācīšanas paņēmiens, lai gan cilvēks, kurš nav saistīts ar pedagogiju, rotaļa var likties izklaide. Nīderlandes kultūras filozofs J. Heizingas atklāj, ka rotaļa ir cilvēces kultūras pirmavots un augstākā izpausme. Viņa izpratnē rotaļa ir brīva darbība, dzīves papildinājums, rotājums, noslēpumainība” (Хейзинга 1992, 31).

Pirmsskolā, bērnam jāļauj patstāvīgi, darbojoties, radoši, mākslinieciski, spēlēt spēles, iet rotaļās, pilnveidoties, skriet. Šādā veidā bērns apgūst sociālās prasmes, attīsta dzirdi, skaņas, rakstīt burtus. Ejot rotaļās, darbojoties, dabiski veidojas saskarsmes prasmes, neapzināti pilnveido komunikācijas spējas, kas ir svarīgs aspekts personības

attīstībā. Svarīgi ir ļaut bērniem darboties, kopā, atsevišķi un necensties iejaukties. Š.Gazala piedāvā nemesties uzreiz bērnam palīgā, ja viņš nevar kaut ko izdarīt. Bērnam jāļauj patstāvīgi pašam tikt galā un palīdzēt tikai tādā gadījumā, ja viņš kļūst neapmierināts un lūdz palīdzību (Gazala, 2009, 376).

Ļoti svarīgi ir likt saprast bērnam, ka to ko viņš apgūst, noderēs turpmāk. Bērnam būs motivācija, ja pamanīs jēgu savām pūlēm. D.Goulmens piemin, ka mudinot bērnus attīstīt iespējamo dotību spektru, lai vēlāk varētu likt lietā, un gūtu dzīvē panākumus un izkoptu profesionālās iemaņas, izglītības iestādes pārvēršas par dzīves prasmju ieaudzinātāju (Goulmens, 2001, 65).

Bērns kļūst par patstāvīgi rīcībspējīgu un domājošu cilvēku, kad sāk apzināties savu vērtību, varēšanu pat ja nākas kļūdīties. Bērns nav pieaugušais, tomēr nav arī nevarīga, nesaprotīga būtne. Pedagogam lielākā dāvana ir izjust bērna garīgo attīstību, individuāli fizisko attīstību, kā arī katra brīža spējas kad ir vēlme, ko paveikt. Darbam būtu vēlams būt augstākā līmenī kā bērna spējas, tas motivētu bērnu apgūt ko jaunu, lai nebūtu garlaicīgi. Bērnam jāļauj justies cienītam un novērtētam, mēs automātiski radām dabisku iekšēju motivāciju uz turpmāku darbību. Caur pasakām, dzejoļiem, stāstiem, bērnam iespēja ieraudzīt dažādus dzīves situācijas paraugus. Vērtējot personu rīcību, vai citu tēlu, vieglāk ieraudzīt sevi un līdzības vai atšķirības ar sevi vai citiem. Bērnam ir iespēja izvērtēt, vai konkrēta rīcība ir vēlama vai nevēlama.

Šī vērtēšana, analizēšana un secināšana norit veiksmīgāk, ja bērnam to ne tikai nolasa un tad ļauj pārdomāt, bet rada arī atgriezeniskās saites iespēju. Pārrunāt. Un vecākajā pirmsskolas vecumā tā ir svarīga prasme, ko attīstīt, tādā veidā, turklāt, radot motivējošu, notikumos bērnu iesaistošu vidi, kas, savukārt, veido patstāvību. Arī Sohina atzīst, ka attīstoties spriestspējai, loģiskajai domāšanai, turpina veidoties saistītā runa – dialogos un monologos (situatīvā un kontekstuālā). Vecākā pirmsskolas vecuma bērni aktīvi piedalās sarunā, samērā pilnīgi un precīzi atbild uz jautājumiem, var paši formulēt jautājumus, papildināt vai labot citu atbildes, iestarpināt savas replikas (Сохина, 1984).

Tas nenozīmē, ka to vienlīdz veiksmīgi dara visi, tādēļ ir jārosina bērnus runāt, lai trenētu šo prasmi.

Arī Konovalenko saka, ka no psiholoģiskā viedokļa radošo stāstu pamatā ir radošā iztēle. Jaunās tiek realizēts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu kombinācijās bērni izmanto priekšstatus, kas glabājas vīņu atmiņā no iepriekš apgūtām zināšanām un pieredzes. Bērni sacer gan fantastiskas pasakas, gan reālistiskus stāstus. Reālistiskais stāsts atspoguļo dabā pastāvošos priekšmetus un parādības, lai arī bērna personīgajā pieredzē tie nav sastapti. Pasakas atspoguļo viņa māksliniecisko pieredzi, kas uzkrāta, klausoties priekšā lasītas tautas un literārās pasakas (Коноваленко, 2003).

Tas tikai vēlreiz apliecina, ka priekšā lasīšana, bērnu stāsti, jautāšana, dzirdētā pārrunāšana ir svarīgs faktors, kas jāņem vērā domājot par motivējošu mācību vidi un tās nodrošināšanu.

Augstākais profesionālais līmenis pedagogam sasniegts tad, ja radot veicinošus apstākļus ārējā vidē, tiek radīta arī bērna iekšēja motivācija. Motivējošā vidē ietilpst arī iedrošinājums, uzslavas, uzmundrinājums, stingrība, kam tomēr nav saistības ar kliegšanu un kļūdu uzskaitīšanu. Bērns savas kļūdas, apzinīgi strādājot, pamanīs pats, taču jūtot iedrošinājumu, nevis baidīsies no kļūdām, bet iemācīsies tās izmantot kā līdzekli, lai turpmāk darbotos precīzāk. Gandarījums no labi paveikta darba rada daudz lielāku motivāciju nekā nosodījums un kļūdu uzsvēršana. Vēl bērna iekšējo motivāciju radīs iespēja pašam domāt, runāt, stāstīt, uzklaut, jautāt. Ar nosacījumu, kas nekas nenotiek pavēloši un ar nosodījumu.

1.4. Ģimenes loma bērna audzināšanā

Cilvēku sabiedrība savā attīstības ceļā ir pārvarējusi dažādus šķēršļus. Tomēr jāatzīst, ka cilvēce nav zaudējusi gadu simtos krātās ētiskās, morālās vērtības. Tās tiek nodotas no paaudzes uz paaudzi. Tieši ģimene visos laikos ir bijusi vērtību glabātāja un devēja no paaudzes uz paaudzi. Tādēļ loģika ir nepieciešamība pievērsties ģimenei kā mikrovidei, kurā cilvēks piedzimst, aug, attīstās un uzkrāj pieredzi. Svarīgi ir tas, kādu pieredzes bagāžu ģimene nodod jaunai paaudzei.

Ģimene ir pirmais kolektīvs, kuras ietekmē sākas personības veidošanās, saka Zelmanis. Ģimenes kolektīvam piemīt vienots ikdienas ritms un stils, kopīgas tradīcijas. Tas viss

kopumā spēj daudzveidīgi un spēcīgi ietekmēt topošo personību. Ģimenes kolektīvā bērns apgūst pirmo cilvēcības skolu. Te viņam rodas attieksme pret lietām un cilvēkiem, pret savu un citu rīcību. Ja ģimenē nav savstarpējas saprašanās un garīgās tuvības, ja tajā nav saliedējošu tradīciju, kopīgu prieku un dalītu rūpju, tad zūd vai stipri mazinās vecāku pedagoģiskās spējas, viņu ietekme uz bērna personības veidošanos. Ģimene pilnībā nosaka personības veidošanos līdz skolas vecumam, tālāko attīstību ietekmē skolas vide saistībā ar ģimenes vidi un sabiedrību (Zelmanis 1981,89).

Autore piekrīt iepriekš teiktajam, jo pats sākums – pirmie glāsti un mīlums nāk no mammas un no tēva, un kas tad, ja ne ģimenes mazais kodoliņš būtu noteicošais bērna attīstībā un personības izaugsmē. Tas pamats, tāpat kā būvējot māju ir mātes un tēva ieliktais emocijas un mīlums attieksmē pret bērnu, būs tas, kurš veidos pa mazai, sīkai daļiņai to nākotnes cilvēku, par kādu mēs kļūstam visi pieaugot.

Šajā nodaļā autore gribētu sīkāk apskatīt ģimenes ietekmi, kā mikrovīdi bērna attīstībai, lai saprastu un novērtētu tās ietekmi uz mazā cilvēka personības veidošanos. Ģimene ir pirmais kolektīvs, kuras ietekmē sākas personības veidošanās. Ģimenes kolektīvas piemīt vienots ikdienas ritms un stils, kopīgas tradīcijas. Tas viss kopā spēj daudzveidīgi un spēcīgi ietekmēt topošo personību. Ģimenes kolektīvā bērns apgūst pirmo cilvēcības skolu. Te viņam rodas attieksme pret lietām un cilvēkiem, pret savu un citu rīcību. Ja ģimenē nav savstarpējas saprašanās un garīgās tuvības, tad zūd vai stipri mazinās vecāku pedagoģiskās iespējas, viņu ietekme uz bērna personības veidošanos.

Katrs cilvēks dzīves laikā uzkrāj zināšanas, pieredzi. Tomēr vissvarīgākā ir pieredze, kuru viņš uzkrājis ģimenē. Tādēļ ļoti svarīga ir tā vide, kurā bērns aug, atkārto to dzīves modeli, kāds ir viņa vecākiem, ģimenes mikrovide un tās sakārtotība.

M. Štāls saka, ka personības veidošanās, nobriešana, pašapziņas veids vispirms top ģimenē un tikai pēc tam paralēli sāk darboties ģimenē, skola un sabiedrība. Ģimenes pieaugušie locekļi savu eksistenci lielā mērā nodrošina tiešā saskarsmē ar sociālo vidi. Turpretī bērni savas attīstības nodrošinājumu saņem galvenokārt ģimenē. Tādēļ bērna personības veidošanās, pašapliecināšanās iespējas un tās konkrētās izaugsmes lielā mērā atkarīgas no tajā valdošajām psiholoģiskās pašregulācijas, pašapliecināšanās veidiem un tradīcijām (Štāls 1935,54). Mēs visi ļoti labi zinām cik stipra ietekme ir ģimenei un tajā

valdošajai hierarhijai, un labi, ja tajā valdošā attieksme ir pozitīva. Tas nozīmē, ka bērnam tiek dotas visas iespējas pilnvērtīgi attīstīties un augt. Lai bērnu labāk iepazītu un izprastu, vecākiem būtu nepieciešams zināšanas psiholoģijā. Vecākiem jāprot rūpīgi novērot bērnu viņa darbībās ģimenes ikdienas situācijās. Kā saka A. Studente: “Prakse liecina, ka mūsdienās vecākiem nepietiek ar zināšanām pedagoģijā un psiholoģijā vien. Tās nepieciešams arī dažādās citās jomās. Vecākiem jāzina, kā kopā ar mazuli klausīties mūziku, aplūkot grāmatu attēlus, ilustrācijas, ko ar bērnu runāt pēc radio raidījuma noklausīšanās, kā pārspriest izstādē vēroto u.t.m.” (Studente 1988,47). Ja bērns sāks savu dzīvi jau šādā iepriekš pārdomāti izveidotā ģimenē, viņa attīstībai un audzināšanai būs radīti izdevīgi apstākļi. Protams bērna audzināšanas gaitā vecākiem būs nepieciešams sistemātiski papildināt savas zināšanas, lai objektīvi un produktīvi virzītu bērna izaugsmi. Ģimenes uzkrātā pieredze bērnam, kas nav apmeklējis bērnudārzu, ir vienīgais paraugs attieksmei pret apkārtējo pasauli un cilvēkiem. Katrs bērns, klausoties dzejoļus, pasakas, skatoties izrādes, multiplikācijas filmas, no sirds vēlas, lai uzvarētu labais. Pamatojoties uz šīm dabiskajām jūtām, jāveido bērna tikumiskie priekšstati, attieksme izturēšanās, sabiedrisko attiecību izpratne. Bērnam arī mājas apstākļos jārod iespēja būt vienaudžu vidū, mācīties saprasties ar viņiem, kopā rotaļāties, veikt kādu kopīgu uzdevumu. Ja šādu saskarsmi nav iespējams nodrošināt ikdienā, tad vecākiem par to vajadzētu parūpēties vismaz svētku reizēs, vai arī vest bērnu uz kopīgo rotaļu laukumu, kuri pārsvarā izveidoti parkos. Tādējādi bērns mācās kolektīvi darboties – gan vadīt, gan pakļauties, gan izpalīdzēt cits citam, apgūst saskarsmes iemaņas.

Ģimenei ir lielas iespējas bērna redzesloka paplašināšanā, viņa tuvināšanai apkārtēja pasaulei. Vērojot dažādus notikumus un piedaloties tajos, bērns pamazām uztver un apjēdz atsevišķas sabiedriskās dzīves parādības. Viņš uzkrāj faktus, zināšanas, viņam veidojas izpratne, sākotnēji priekšstati un jēdzieni. Tas savukārt, rosina viņa izziņas intereses, emocijas, rīcību. Tātad no tā, ka vecāki tuvinās bērnu apkārtnei, sabiedriski politiskai dzīvei, daudzējādā ziņā ir atkarīgs viņa pasaules uzskats, idejiska pārlicība, dzīves pozīcijas pusaudzā, jaunieša vecuma un visā turpmākajā dzīvē. Mūsdienās par problēmu ir kļuvusi bērnu un vecāku atsvešinātība, bērnu vientulība. Daudzas ģimenēs ir

izzudušas tradīcijas – kopīgi izplānotas brīvdienas ar bērniem, atvaļinājumi, kurus gaida un gatavojas visu gadu.

Antons Makarenko min, galvenais lai ģimenē būtu kolektīvs, kur abi vecāki - māte un tēvs, jūt viens pret otru cieņu, mīlestību, un dzīvo satīcīgi. Arī šī mazā kolektīva dzīvi nosaka režīms un darbs. Vecākiem jābūt atbildība par bērna audzināšanu sabiedrības priekšā. Ģimenei bērnos jāieaudzina kolektīvisms, darba mīlestība, godīgums, atbildība, taupīgums. Pēc A. Makarenko domām, ģimenē jābūt vairākiem bērniem, kas novērsīs egoistisku tieksmju veidošanos bērņā. Vecākiem bērniem jāizrāda prasīgā mīlestība, lai bērnu iegribas neiespaidotu viņu pareizu lēmumu pieņemšanu. Vecākiem ir jābūt autoritāriem (Makarenko 1987,143).

Par vecāku lomu, mīlestību, gan savstarpējo starp abiem vecākiem, gan mīlestība pret bērniem un tas svarīgumu raksta ļoti daudz autoru, un tam nevar nepieņemt. Jo bērns audzināts mīlestības gaisotnē, vienmēr izaugs iejūtīgs, atsaucīgs gan pret tuvajiem – māsām, brāļiem māti tēvu, bet arī pret citiem cilvēkiem.

Visas bērna psihiskās īpašības, prasmes, emocionālās spējas rodas bērna un viņa pieaugušo tuvinieku kopīgā darbībā, visu sabiedrības bagātību apguves procesā. Iedzimtās spējas kā īpašības, kas piemīt indivīdam, viņa nervu sistēmai, visam organismam kopumā, ir vienīgi attīstības nosacījums, bet šīs attīstības virzītājspēks ir bērna un pieaugušā cilvēka mijiedarbība. Cilvēka spēja mīlēt, arī spēja mīlēt savus bērnus ir sociālā spēja (Spivakovska 1989,78).

Vissvarīgākais katram bērnam ir mīlestība, ko viņš saņem no vecākiem. Mīlestības sūtība ir bērnu izaudzināt par krietnu un laimīgu pieaugušo. Mīlestība arī nozīmē ierādīt robežas, mācīt cieņu pret citiem cilvēkiem, vecākiem, sevi un arī citiem dzīviem radījumiem.

Mīlestība ir pašai dziedīga, saka R. Špalleka, tomēr tā nepazemo un nenoniecina pati sevi. Vecāki, kas tā mīlestību neizprot, kļūst par savu bērnu vergiem un zaudē viņu mīlestību. Mīlestība piedod, pat ja tā visu nesaprot un neatzīst par labu. Mīlestība ir kritiska. Ja es redzu savu bērnu tādu, kāds viņš ir īstenībā, es viņu tādu spēju arī mīlēt. Ja es viņu redzu tādu, kādu es gribētu redzēt, es mīlu nevis savu bērnu, bet savu ideālu. Jau no pirmās bērna dzīves stundas mīlestība ir vissvarīgākais priekšnoteikums veselīgai bērna attīstībai (Špalleka 1998,36).

Mīlestības nozīmību mazā bērna attīstībai izceļ arī A. Spivakovska sava grāmatā "Vecāki un bērni", Vajadzība pēc mīlestības ir vitāli svarīga mazās cilvēciskās būtnes vajadzība. Ikviena bērna mīlestība pret saviem vecākiem ir neizmērojama, neapšaubāma un bezgalīga. Turklāt pirmajos dzīves gados tieši mīlestība pret vecākiem nodrošina bērna iespēju dzīvot un justies drošībā. Vecāku mīlestība pret vecākiem nodrošina bērna iespēju dzīvot un justies drošībā. Vecāku mīlestība ir cilvēka emocionālais labklājības, fiziskās un garīgās veselības avots un garantija. Tieši tāpēc vecāku pirmais uzdevums ir radīt bērnam pārlicību, ka viņu mīl un par viņu rūpējas. Nemaz mūsdienas nav tik reti tie gadījumi, kad bērni, tiklīdz izaug, psiholoģiskā un garīgā ziņā attālinās no vecākiem. Tādēļ vecākiem būtu jāņem vērā autore ieteikums – ciešs, patstāvīgs psiholoģiskais kontakts ar bērnu ir universāla audzināšanas prasība, kuru ieteicams ievērot visiem vecākiem ikviena bērna audzināšanā jebkurā vecumā (Spivakovska 1989,53).

Visam iepriekšminētajam ņemot par pamatu A. Maslova vajadzību hierarhiju, top skaidrs, ka jebkura, cilvēkam ir piecas pamatvajadzības, kuras nepieciešams piepildīt, sākot jau no zemākās pakāpes. Ja pirmās netiek realizētas, tad runā par harmonisku dzīvi grūti. Šīs zināšanas būtu jāapgūst katram vecākam, lai varētu audzināt savus bērnus par radošām, morāli un garīgi stabilām personībām.

Katra augstākā līmeņa vajadzības kļūst aktuālas cilvēkam tikai tad, kad kaut minimālā līmenī apmierinātas zemāko līmeņu vajadzības. Nepilnības kādā no vajadzību pakāpēm arī nedos pilnīgu augstākās pakāpes apmierinājumu. Katra ģimenes locekļa uzdevums ir apzināties sevi kā personību, ko es, kā personība varu darīt savu vajadzību apmierināšanai, kā sadarbošos ar citiem, lai arī viņi savas vajadzības varētu apmierināt.

Cilvēks dzīvo dabas un sociālajā, lietu pasaulē, kas veido viņa vidi. Dažādas vides komponenti iedarbojas uz cilvēku kompleksi un vienlaicīgi. Vide bērnu ietekmē atbilstoši tam, kādā attīstības pakāpē viņš atrodas, kāda ir viņa agrākā pieredze un nostāja. Cilvēks nav pasīvs vides produkts, bet atrodas savstarpējā mijiedarbībā ar to. Psihologs V. Šterns izvirza konverģences teoriju, saskaņā ar kuru bērna attīstību ietekmē gan bioloģiskais faktors, gan ārējā vide. Arī Ž. Piažē atzīt, ka attīstības gaitu ietekmē sociālā vide, kurā bērns dzīvo, tomēr vide ir tikai tie apstākļi, kas nodrošina bioloģiskā faktora darbību.

Tāpat bērns piedzimst ar bioloģisko programmu, kura realizējas kā viņa attīstība ar vides apstākļu starpniecību (Piažē 2002,39).

Ļ. Vigotskis savukārt sīkāk pētot vides un ģimenes ietekmi uz bērna attīstību uzskata, ka bērna attīstību dažādos dzīves periodos atšķirīgi ietekmē arī dažādie ekonomiskie, sadzīves un sociālie apstākļi. Vides ietekmi mēs nevaram noliegt, jo mēs nezinām cik stipra ir mūsu bērna griba un varēšana pastāvēt pretim citu vienaudžu ietekmei. Diezgan daudz ir dzirdēts un runāts par to, kādi ir draugi bērnam, cik spēcīgi tie nosaka viņa turpmāko virzību un uzvedību. Draugu un vides ietekmi nekādā ziņā nevar noliegt, jo tas ir ļoti spēcīgs un cilvēku ietekmējošs faktors. Salīdzinot dzīvnieku bara uzvedību, mēs redzam, ka vājākie pakļaujas stiprākajam, kurš savukārt nosaka visa bara likteni un izdzīvošanu konkrētā vidē. Arī cilvēkam, it sevišķi nenobriedušai personībai, bars un tie diktētie noteikumi liekas neapstrīdami un jebkura gadījumā vērā ņemami. Vecāki un viņu moralizēšana kāda konkrētā vecuma posmā vispār netiek uztverta nopietni, tādēļ tik svarīgs ir tas pamats, ko ģimene ir spējusi ielikt šajā cilvēkbērnā pašos pirmsākumos, jau no dzimšanas brīža. (Vigotskis 1992,156).

Apskatot sīkāk vides ietekmi uz personības izaugsmi un attīstību autore vēlētos izdalīt šādas vides ietekmes formas. Vides jēdziens, kurš sastāv no četriem savstarpēji saistītiem elementiem, kur katram elementam ir savs noteikts uzdevums:

Dabas vide. Tā ir dzīvā un nedzīvā daba, kas eksistē neatkarīgi no cilvēka. To raksturo globāla un vietēja rakstura ekosistēmas, kuras uztur noteiktu kārtību un līdzsvaru visā dzīvajā dabā.

Cilvēka radīta vide. Tā ir vide, kas sastāv no cilvēka radītiem tehniskiem elementiem un dabas elementiem cilvēku vajadzības nodrošināšanai. Cilvēka radīto vidi veido arī ģimenes mājas, skolas, kā arī sabiedriskās ēkas un struktūras.

Sociālā vide. Tās ir attiecības starp cilvēkiem un viņu radītajām materiālajām un garīgajām vērtībām, kā arī cilvēku savstarpējās attiecības. Sociālajai videi būtu jāierāda īpaša vieta izglītībā, jo tā apvieno cilvēku ar viņa pašrealizācijas rezultātiem un atklāj cilvēka attieksmi pret šiem rezultātiem un līdzcīvēku. Šajā attiecību sistēmā atklājas vērtību sistēma.

Cilvēka iekšējā vide. Tajā ietilpst cilvēka mentālās, emocionālās, personiskās, garīgās, fiziskās vērtības un veselības stāvoklis, kā arī visu šo elementu sakārtoība un līdzsvars. Iekšējā vide nozīmē personisko attieksmi pret vides problēmām vispār.

Autore uzskata, ka šis iedalījums ir ļoti sekmīgi veidots un izprotams ņemot vērā, ka neviens cilvēks nav vienpusīgs, viņš sastāv no ļoti daudzām šķautnēm, kas veido gan viņa uzvedības modeli, gan arī domāšanas veidu. Tādēļ mēs esam katrs savādāks, katram ir savas intereses un primārās lietas, kas dzīvē jāpaveic. Šī daudz šķautņainība ir veidojusies summējoties šīm dažādajām vides ietekmēm uz mūsu personību. Mūsu iedzimtais nervu tips, emocionalitāte, problēmu uztveres veids ir tas, kas veido mūsu unikālo dabu un vienreizīgo dzīves modeli.

Apkopojot un analizējot teorētiku un praktiku, psihologu un pedagogu teikto autore secina to, ka ģimene un tajā esoša vide viennozīmīgi veic galveno lomu bērna attīstībā. No tā, cik veiksmīgi vecāki tiks galā ar savu bērnu audzināšanu, cik izglītoti un sirds gudri tie būs, tik pozitīvs, atvērts un laimīgs augs viņu bērns. Vecāku rokās ir spēja jebkuru bērnu ar savu mīlestību un uzmanību izaudzināt par laimīgu, psiholoģiski stipru personību. Turpretim jebkuru bērnu ģimene, nespējot atrisināt savas iekšējās problēmas, nespējot atrast ģimenes modeli un izjust katra ģimenes locekļa piederību tai, nespējot respektēt bērna vajadzības, spēs graut bērna “ES”, neļaujot tam pilnvērtīgi attīstīties. Šādi bērni izaugs šaubu un kompleksu mākti, kas traucēs viņiem adaptēties sabiedrībā un dzīvot pilnvērtīgu, piesātinātu dzīvi.

2. Audzināšanas pamatnosacījumi patstāvības sekmēšanai

2.1. Audzināšanas jēdziens

Sabiedrības attīstības gaitā mainās pati audzināšana – tās mērķis, saturs, metodes un formas. Audzināšanu attiecīgajā vēstures laikmetā ietekmē ražošanas veids un no tā atkarīgās sabiedriskās attiecības, kuru ietvaros audzināšana notiek. Audzināšana ir cieši saistīta ar sabiedriski politiskajiem un tiesiskajiem uzskatiem, morāli, zinātnei, filozofiju un mākslu. Tā palīdz iedzīvināt un nostiprināt sabiedriskās formas, bet tās savukārt palīdz veidot audzināšanas uzdevumus un saturu. Jo tālāk senatnē, jo trūcīgāka bija uzkrātā pieredze. Līdz ražošanas spēku attīstību sabiedriskā pieredze kļuva arvien bagātāka, turklāt nemitīgi pieauga pieredzes uzkrāšanas tempi. Arī audzināšana pakāpeniski kļuva par mērķtiecīgi vadītu sabiedrisku funkciju, un līdz ar šīm izmaiņām sabiedrības attīstībā radās vajadzība padarīt aktīvāku arī pašu audzināšanas procesu (Dauge 1928,28).

Pirmie, kas nopietni sāka pētīt audzināšanas jautājumus bija Platons un Aristotelis. Platons par audzināšanu ir teicis: "Bērns daba ir ļoti jūtīga, viņi ātri uzņem ārējos iespaidus, tamdēļ ir vēlami, lai audzināšana viņus mazāk iespaidotu. Pārāk mīkstsirdīga audzināšana dara bērnus ietiepīgus un jutīgus, pārāk stingra audzināšana dara viņus mazdūšīgus. Lai bērnu gars būtu vienmēr dzīvs un mundrs, jāargās viņus sāpināt" (Dauge 1928,75). Audzināšanas nozīme ir ļoti svarīga arī mūsdienās. Mainās tikai metodes un attieksme pret vienu vai citu audzināšanas veidu.

A. Dauge arī uzsver audzināšanas nozīmību un tās atrašanos sabiedriskās dzīves centrā. Kopā sabiedrības dzīves funkcijas pastāv, cilvēki par to ir izdomājuši. Vecvecas, jau sen izmirušas tautas ir atstājušas savas audzināšanas gudrības ir pastāvējušas laiku laikos, kad vecākās paaudzes ir nodarbojušās ar jaunas paaudzes audzināšanu un izglītošanu. Katrā laika un vietā, stādot sev audzināšanas mērķus, darinot izglītības ideālus, cilvēki tos ir saistījuši ar vispārīgiem savas dzīves ideāliem. Cenzdamies savus ideālus un pasaules uzskatus dzīvē piepildīt. Piemēram, P. Natrops uzskatīja, ka audzināšana ir visas garīgas dzīves, visas kultūras sakums, pamats un liktenis," vispirms nacionālās, bet galu galā visas pasaules kultūras liktenis". Tā laika domātāji – filozofi, psihologi – uzskatīja, ka jāizpēta

un jāraksta dažādas audzināšanas formas, ierašas dažādos vēsturiskajos laikmetos; jāizpēta audzinātāja psiholoģija; jāanalizē audzēkņa īpatnības, jāizpēta, kā audzēkņa garā mostas atziņas, dzīves īstenības izpratne (Natrops,2008,64).

Audzināšanas jēdziens, kas atrodams pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā tiek traktēts šādi:

- Audzināšana plašā izpratnē – mērķtiecīgi organizēts cilvēku darbības process.
- Audzināšana šaurā izpratnē – pieauguša cilvēka darbība.

Audzināšana ir gribas, jūtu un prāta attīstīšana virzienā uz audzināšanas mērķi, kur audzinātājs apzinīgi audzinošus iespaidus izdara, bet audzināmais tāpat apzinīgi iespaidus uzņem (Natrops 2008,13). Tā saprasta audzināšana ir audzināšana šaurākā nozīmē, bet ja skata to plašākā nozīmē, tad J. A. Students saka, ka: “ darboties uz cilvēku var ne tikai apzinīgi, bet arī neapzinīgi. Šādu neapzinātu iespaidu ir ļoti daudz, un nereti iznāk tā, ka cilvēks seko nevis apzinātiem, bet neapzinātiem impulsiem” (Students 1988,15).

Audzināšana nevar pastāvēt pati par sevi, tā ir atkarīga no laika, sabiedriskās iekārtas u.c. faktoriem . Arī M.Štāls ir izteicies par audzināšanas nozīmi, un viņš saka:” Audzināšana ir mācība par apzinātu un nejaušu (neapzinātu) cilvēka iespaidošānu un viņa padarīšana par spējīgu uzņemt sevi no iepriekšējām paaudzēm mantoto kultūru, to attīstīt, izveidot un nodot tālāk nākamām paaudzēm” (Štāls 1935,54).

Audzināšana ir mūžīga, tikpat cieši saistīta ar cilvēku dzīvi saistīta parādība kā valoda, tiesiskas un valsts dzīves formas, saimniecība, māksla, reliģija.

Audzināšana ir sena sabiedriskā parādība, kuras mērķis ir palīdzēt jaunai paaudzei pārņemt cilvēces uzkrāto pieredzi un līdz ar to virzīt uz priekšu sabiedrības attīstību

Kā jau iepriekš minēju, jēdziens “ audzināšana” tiek lietots trijās nozīmēs:

- Plašākā nozīmē audzināšanu saprot sociālās pieredzes nodošanu jaunajai paaudzei un topošās personības vispusīgas attīstības vadīšanu kopuma, ietverot arī mācīšanu;
- Šaurākā nozīmē ar audzināšanu saprot personības izaugsmes vadīšanu vēlamā virzienā, noteiktas pārlicības, jūtu un rakstura izkopšanu;

- Speciālā nozīmē par audzināšanu runā kā par cilvēka attieksmes jeb pozīcijas veidošana pret apkārtējo īstenību dažādās jomās (intelektuālajā, tikumiskajā, estētiskajā audzināšanā u.c.)

Molenhauers izdala audzināšanas trīs veidus:

1. Audzināšana kā komunikatīva darbība;
2. Audzināšana kā mijiedarbība
3. Audzināšana kā reprodukcija

Jebkura audzināšana ir mērķtiecīga rīcība. Cilvēks mērķtiecīgi savas dzīves laikā uzkrāto pieredzi nodod tālāk saviem pēcnācējiem. Jaunā paaudze neuzsāk kultūras radīšanu no jauna, bet gan turpina iepriekšējo paaudžu mūža darbu. Jo augstāka pakāpē atrodas cilvēce, jo lielāks ir tās kultūras vērtības, jo komplicētāka kļūst un ilgāku laiku ilgst jaunās paaudzes audzināšana.

Viens no svarīgākajiem audzināšanas efektivitātes priekšnoteikumiem ir mērķtiecība.

Audzinātajām ir jābūt skaidrībā, kādu cilvēku viņš vēlas izaudzēt, arī pašam audzēknim jāzina pēc kā viņš tiecas.

Ja runājam par audzināšanas mērķi, tad katrā laika posmā tas bijis nedaudz savādāks. Katrs pedagogs, filozofs vai psihologs to traktē savādāk, izjūtot to caur savu pieredzi un informācijas asimilēšanu. Cilvēks vienmēr tiecas pēc pilnības, bet tas nav iespējams, šis mērķis ir nesasniedzams. Cilvēce mainās un līdz ar viņu arī vērtības un attieksme vienam pret otru. Skolotājs var censties mazajā bērņā ieaudzināt pozitīvās īpašības, bet rodas jautājums, vai bērns tās uztvers pareizi un sapratīs. Viņš analizē iegūto informāciju un salīdzina to, kuru snieguši vecāki. Lai skolotājs spētu stipri ietekmēt un varbūt pat lauzt bērņa priekšstatus par lietām un to būtību, tam ir jābūt ļoti stiprai personībai. Autore uzskata, ka tomēr ģimenes iekšējā saskarsmes kultūra un vērtības bērņā dominēs. Atgriežoties pie audzināšanas mērķu traktējuma, tiks minētas dažu autoru izteiktas versijas:

Audzināšanas mērķis – daudzpusīgi un harmoniski attīsta un sabiedriski aktīva personība – pilsonis, kas būtu gatavs darbam un uzticīgs tēvzemei, kas apguvis saskarsmes mākslu un dzīvo pilnvērtīgu kultūras dzīvi. Ar daudzpusību pedagogs saprot cilvēka intelektuālo bagātību, toties harmoniska personība ir plašāks jēdziens, kas ietver sevī kā intelektuālo,

tā arī jutu un gribas procesu savstarpējo līdzsvarotību. Tā par audzināšanas mērķi izsakās V. Zelmenis.

V. Zelmenis savā darbā uzskata, ka audzināšana aptver divas savstarpēji saistītas sabiedriskas parādības: iepriekšējo paaudžu pieredzes pārņemšanu un cilvēka personības attīstības mērķtiecīgu vadīšanu. Viņš akcentē dažas svarīgākās audzināšanas procesa iezīmes:

- Audzināšana ir kompleksa parādība – pedagogi, vecāki, vienaudžu kolektīvs, kas atrodas mijiedarbībā ar atsevišķa audzēkņa personību.
- Pedagoģiskais process ir divpusēji aktīvs – te audzinātājs iedarbojas nevis uz kādu pasīvu, plastisku materiālu, bet uz aktīvu dzīvu cilvēku – audzēkņa personību noteikta tās attīstības stadijā.
- Audzināšana ir vadāms atgriezenisks process, kur informācijas, rīkojumu un prasību plūsma mijas ar pretinformācijas saņemšanu (kontrolē), notiek savstarpējo ietekmju mijiedarbība. Audzinātājs ne tikai māca audzināmo, bet arī kontrolē to un vērtē, pēc vajadzības sniedz papildinformāciju un izdara attiecīgās korekcijas (Zelmenis 1981,7).

Noskaidrojot audzināšanas mērķus un saturu mēs nonākam pie audzināšanas galvenā uzdevuma – atkal audzināmā personības individuālās iespējas un veicināt to attīstību; radīt katram audzinātājam iespējas un apstākļus, lai apgūtu cilvēces sabiedrisko pieredzi mijiedarbībā ar apkārtējo vidi; iemācīt audzināmajam izmantot savas individuālās iespējas un iegūto pieredzi mijiedarbībā ar apkārtējo pasauli.

Audzināšanas teorijas pētījumu pamatā tiek izvirzītas šādas problēmas:

- Kādu personību mēs vēlamies izaudzināt
- Kā un kādiem līdzekļiem to izdarīt.

Audzināšanas teorija atklāj audzināšanas procesa būtību, ārējo un iekšējo mehānismu, konstatē galvenās likumsakarības, nosaka pedagoģiski praktiskās darbības principus, izvērtē un pamato metodes un organizācijas formas.

Audzināšanas pamatuzdevums ir ievirzīt iedzimto personības aktivitāti sev un sabiedrībai vēlamā gultnē, nepieļaujot antisabiedriskas novirzes. Pats audzināšanas process ir sarežģīta un dinamiska sistēma, ko raksturo savstarpēji saistīto elementu mijiedarbība un

nemitīga attīstība. Tā izpaužas ārējā kustībā un iepriekšējā paškustībā, cilvēka daudzveidīgā darbībā un viņa personības attīstībā. Tā mainās arī cilvēka attieksmju sistēma, viņa personības pozīcija pret apkārtējo īstenību.

Tā ka audzināšana attīstās līdz ar sabiedrību, tad sociālajai makrovidei šajā procesā ir ļoti liela nozīme. Sociālajā makrovidē darbojas dažādi sīkāki cilvēku grupējumi – mikrovide, kas veido primāro sociālo bāzi bērna personības attīstībai. Pirmkārt, tā ir ģimene, vēlāk vienaudži – klases un pulciņu biedri. Makrovidē valdošās audzināšanas idejas ne vienmēr mikrovidē saglabājas nemainīgas, tās var arī deformēties un reizēm kļūt pat antogoniskas. Tad rodas audzināšanas grūtības un konflikti (Štāls 1935,150).

Audzināšanas stratēģijas izstrādāšana, radoši meklējumi audzināšanas praksē ir svarīgs pedagogijas zinātnieku, izglītības darbinieku, skolotāju, vecāku un audzinātāju kopējais uzdevums. Audzināšanas pamatprincipu iedalījums pēc A. Šponas ir šāds:

- Mērķtiecība, kas visu audzināšanas darba saturu un organizāciju virza uz kopējo mērķi veidot brīvu, patstāvīgu un atbildīgu personību. Mērķtiecība audzināšanā sekmē stihiskuma un pašplūsmas mazināšanos cilvēka attīstībā.
- Balstīšanās uz pozitīvo cilvēkā. Šis princips prasa – nodrošināt iespēju cilvēka brīvai, personīgi nozīmīgai, pozitīvai darbības izvēlei. Balstīties uz pozitīvo bērnam, nozīmē vispirms atklāt viņa pozitīvās īpašības, stiprās puses. Galvenais cieņas parādīšanas veids bērnam ir prasme viņu uz klausīt, rēķināties ar viņa domām, priekšlikumiem, tos apsvērt.
- Audzināt vārdiskās un praktiskās darbības vienībā. Šis princips pamatojoties uz atziņām par cilvēka kā sabiedriskas būtnes attīstības likumsakarībām: cilvēks attīstās personīgi un sabiedriski nozīmīgā darbībā, darba prasmes vieglāk un produktīvāk var apgūt sadarbībā ar pieaugušajiem. Pieaugušo parauga ietekme un augoša cilvēka attieksmju veidošanos balstās uz atdarināšanu. Prasmes var apzināti apgūt tikai darbībā (Špona 2004,100-106).

Šajā nodaļā autore apskatīja audzināšanu un tās principus, metodes jēdzienus – vadoties pēc dažādu autoru darbiem. Autore pievērsās teoriju izpētei, kas tika apskatītas un izpētītas attiecībā uz audzināšanu. Zinātniskais, psiholoģiskais, filozofiskais skatījums uz audzināšanas problēmu risināšanu no dažādiem redzes punktiem radīja priekšstatu par

audzināšanas formu un metožu daudzveidību. Par to, cik ļoti svarīgi ir zināt un lasīt dažādu pedagogu un psihologu atziņas par audzināšanas formu un metožu daudzveidību. Par to, cik ļoti svarīgi ir zināt un lasīt dažādu pedagogu un psihologu atziņas par audzināšanas tēmu, jo neviens cilvēks nav pilnīgs, un neviens cilvēks nevar zināt visu. Cilvēks, vai tas ir bērns vai jau pieaudzis cilvēks, attīstās visu laiku. Tikai mainoties līdzī laikam un nemitīgi pilnveidojot sevi, cilvēks kļūst garīgi un fiziski stipra personība, kas pieļauj iespēju kļūdīties gan sev, gan arī citiem.

2.2. Audzināšana – galvenā ģimenes funkcija

Ģimene ir pirmais kolektīvs, kuras ietekme sakas personības veidošanās. Ģimenes kolektīvam piemīt vienots ikdienas ritms un stils, kopīgas tradīcijas. Tas viss kopā spēj daudzveidīgi un spēcīgi ietekmēt topošo personību. Ģimenes kolektīvā bērns apgūst pirmo cilvēcības skolu. Te viņam rodas attieksme pret lietām un cilvēkiem, pret savu un citu rīcību. Ja ģimenē nav savstarpējas saprašanās un garīgas tuvības, tad zūd vai stipri mazinās vecāku pedagoģiskās iespējas, viņu ietekme uz bērna personības veidošanos.

Ģimenes dzīvi kopsakarā ietekmē gan bioloģiskie, gan sociālie, gan psiholoģiskie un pedagoģiskie faktori. Ja visi šie faktori ir labvēlīgi, tad ģimene veidojas stipra un tajā aug veseli un stipri bērni. Par ģimenes pedagoģisko, audzināšanas funkciju interesējas ne tikai pedagogi un psihologi, bet arī sociologi, demogrāfi utt., lai noskaidrotu ģimeņu sadzīvīskās un garīgās, arī materiālas vajadzības. Zinot šīs vajadzības būs skaidrākas turpmākās rīcības metodes. Ja runā par ģimenes audzināšanas potenciālu jeb pedagoģiskajām iespējām, tad tās ir iespējas, kuras var izmantot, vecākiem mērķtiecīgi iedarbojoties uz bērnu, veidojot viņu par vispusīgi attīstītu personību. Precizējot ģimenes pedagoģisko iespēju saturu jāizdala:

- Vispārīgais iespēju raksturojums,
- Specialais iespēju raksturojums.

Ar vispārīgiem jāsaprot ģimenes skatījums plašākā nozīmē, ne tikai uz ģimenes pedagoģisko sagatavotību. Turpretim speciālie raksturojumi dod ieskatu par pedagoģisko sagatavotību. Turpretim speciālie raksturojumi dod ieskatu par pedagoģisko procesuālo

pedagoģisko darbību. Jāuzsver, ka pedagoģiskās darbības raksturs nav nemainīgs, tas mainās paplašinoties vecāku pedagoģiskajai pieredzei. Svarīgs ģimenes pedagoģisko iespēju raksturojums ir tās locekļu savstarpējās attiecības, īpaši saskanīga dzīve, kas izpaužas uzskatu vienotībā, attieksmē pret pienākumu, dažādu parādību vērtējumā, satiecīgumā, vienotās prasībās pret bērnu, savstarpējā palīdzībā un cieņā, atbildībā un rūpes. Protams ka ģimenes ietekme ir ļoti vēra ņemama, bet tomēr ir jāizskata arī apkartējās vides ietekme, iedzimtības ietekme uz bērna personības veidošanos (Makarenko 1956 ,235).

Audzināšanas grūtības vecākiem sagādā arī viņu pedagoģiskā nekompetence un atsevišķu rakstura iezīmju nelabvēlīga ietekme saskarsmē ar bērniem:

- Neatbilstoša audzināšanas pieeja, tās maiņa nereti ir saistīta ar vecāku rakstura problēmām, kas, savukārt, saskaņojas psihiskajā veselībā, vecāku rakstura specifiskās iezīmes var izpausties gan kā pārspīlētas prasības pret bērnu, kas pāraug nežēlībā, gan kā pārlietu liels jutekliskums un “ aklā” mīlestība. Sadarbības veicināšanai ar šiem vecākiem nepieciešams iesaistīt skolas psihologu.
- Vecāku personisko problēmu (arī neapzinātu) risināšana uz bērna rēķina, piemēram, savu nepiepildīto sapņu un ilūziju īstenošana bērnos – paaugstināta interese bērnus sūtīt mākslas skolās vai sporta skolās, lai viņi kļūtu par slaveniem cilvēkiem. Šādas vecāku audzināšanas negatīvās sekas izpaudīsies pēc kāda laika. Ar šādiem vecākiem vēlams strādāt kvalificētiem psihoterapeitiem, lai pašiem vecākiem taptu skaidra problēmas būtība.
- Audzināšanas neveiksmes saistītas ar vecāku centieniem paildzināt bērniības fāzi, piemēram, pavadīšana līdz skolas durvīm, bērnišķīga apģērba uzspiešana utt. Tāda audzināšanas pieeja provocē infantilas personības veidošanos.
- Audzināšanas grūtības rodas ģimenē, kurās piedzimst cita dzimuma bērns nekā vecāki iecerējuši. Agrīnā vecumā viņi tiek ģērbti nepiemēroti dzimumam, veidota neadekvāta vide rotaļām utt. Klases audzinātājs šādas audzināšana neveiksmes var diezgan precīzi diagnosticēt, īpaši jaunākā skolas vecuma bērniem.
- Vecāki nav pārliecināti par savām audzināšanas spējām, viņiem ir bail no sociālās lomas” vecāki”, kas jāuzņemas līdz ar bērna piedzimšanu.

- Vecākiem ir izteikti pārspīlētas bailes par bērna veselību un dzīvību, tādēļ viņi ierobežo bērna aktivitātes, bērnā video saasinātu vērtīgumu par savas veselības stāvokli.
- Audzināšanas grūtības vecākiem, kuriem vāji attīstīts vecāku instinkts un jūtas, tie parasti ir jaunie vecāki, kuri vēl nav sasnieguši sociālo briedumu ģimenes izveidei. Parasti bērnus šādā ģimenē audzina vecvecāki.
- Vecāku savstarpējās nesaskaņas un agresivitāte, bērnu noskaņošana citam pret citu. Bērni zaudē aizsardzības izjūtu.
- Daudzu valstu zinātnieki un sabiedrība ir uztraukti par to, ka mūsdienu audzināšana ģimenē vairs nav efektīva. Saistībā ar to tiek izstrādātas speciālās programmas, kuras tiek vērstas uz ģimenes kultūras līmeņa paaugstināšanu:
 - Vecāku audzināšanas programmas
 - Vecāku pedagoģiskās izglītības programmas.

Vecāku audzināšana, kā jēdziens parādījies 19. gs. beigās, kad Amerikā un Eiropā izveidojās asociācijas, kuru mērķis bija palīdzēt vecākiem ģimenes audzināšanas jautājumos. V. Seile savos pedagoģiskos rakstos uzsver, ka ļoti bieži nākas saskarties ar situāciju, kad skolā bērniem tiek mācītas pareizas uzvedības normas, savukārt ģimenes bērniem māca un rāda negatīvu piemēru. Šajā situācijā būtu nepieciešama vecāku izglītošana.

Kā uzsvēra krievu pedagogs A. Makarenko – vecāku palīdzībai bērnam nevajadzētu būt nogurdinošai. Dažos gadījumos vajadzētu dot bērnam iespēju pašam pārvarēt radušās grūtības, jo ir nepieciešams, lai bērns pierastu patstāvīgi pārvarēt šķēršļus un risināt sarežģītus jautājumus. Bet vienmēr ir jākontrolē, kā rīkojas bērns, nedrīkst pieļaut, lai bērns kristu izmisumā. Reizēm pat ir nepieciešams, lai bērns redzētu vecāku uzmanību, lai justu vecāku uzticēšanos viņa spēkiem (Makarenko 1987,103).

Tāpēc ļoti svarīgi izprast ģimenes un to modeļu, ka arī pārzināt bērnu un jauniešu uzvedības traucējumus, kuru cēloņi visbiežāk meklējami ģimenes audzināšanas neveiksmēs. Nepareiza audzināšana ģimenē bieži vien sagādā problēmas arī skolā.

Cilvēks dzīvo dabas un sociālajā, lietu pasaulē, kas veido viņa vidi. Dažādie vides komponenti iedarbojas uz cilvēku kompleksi un vienlaicīgi. Vide bērnu ietekmē atbilstoši

tam, kādā attīstības pakāpē viņš atrodas, kāda ir agrākā pieredze un nostāja. Cilvēks nav pasīvs vides produkts, bet atrodas savstarpējā mijiedarbībā ar to. Psihologs V. Šterns izvirza konverģences teoriju, saskaņā ar kuru bērna attīstību ietekmē gan bioloģiskais faktors, gan ārēja vide. Ž. Piažē atzīst, ka attīstības gaitu ietekmē sociālā vide, kurā bērns dzīvo, tomēr vide ir tikai tie apstākļi, kas nodrošina bioloģiskā faktora darbību. Tātad bērns piedzimst ar bioloģisko programmu, kura realizējas kā viņa attīstība ar vides apstākļu starpniecību (Piažē 2002,38).

A.Ļubinska uzskata, ka personības attīstība notiek dabiskā vidē un sociālā vidē. Ļ. Vogotskis uzskata, ka bērna attīstību dažādos dzīves periodos atšķirīgi ietekmē arī dažādie ekonomiskie, sadzīves un sociālie apstākļi.

Vides jēdziens sastāv no četriem savstarpēji saistītiem elementiem, kur katram elementam ir savs noteikts uzdevums:

- Dabas vide. Tā i dzīvā un nedzīvā daba, kas eksistē neatkarīgi no cilvēka. To raksturo globāla un vietēja rakstura ekosistēmas, kuras uztur noteiktu kārtību un līdzsvaru visā dzīvajā dabā.
- Cilvēka radīta vide. Tā ir vide, kas sastāv no cilvēka radītiem tehniskiem elementiem un dabas elementiem cilvēku vajadzības nodrošināšanai. Cilvēka radīto vidi veido arī ģimenes mājas, skolas, ka arī sabiedriskās ēkas un struktūras.
- Sociālā vide. Tās ir attiecības starp cilvēkiem un viņu radītājam materiālajām un garīgajām vērtībām, kā arī cilvēku savstarpējās attiecības. Sociālajai videi būtu jāierāda īpaša vieta izglītībā, jo tā apvieno cilvēku ar viņa pašrealizācijas rezultātiem un atklāj cilvēka attieksmi pret šiem rezultātiem un līdzcivēku. Šajā attiecību sistēmā atklājas vērtību sistēma.
- Cilvēka iekšējā vide. Tajā ietilpst cilvēka mentālās, emocionālās, personiskās, garīgās, fiziskās vērtības un veselības stāvoklis, kā arī visu šo elementu sakārtotība un līdzsvars. Iekšējā vide nozīmē arī personisko attieksmi pret vides problēmām vispār (Ļubinska 1979,78).

Vides faktors ir kā stūrakmens audzināšanas procesā. Jebkuram cilvēkam ir svarīgi apzināties un justies labi gan mājās, darbā, skolā. Bērnam arī ļoti svarīgi, lai apkārt esošā telpa būtu sakārtota atbilstoši viņa vecumposmam un interesēm. Šādā vidē būs labs

noskaņojums, prieks un pozitīvas savstarpējās attiecības, kas savukārt radīs produktīvu audzināšanas metožu izmantošanu. Audzināšana, kas būs vērsta uz bērna interesēm.

2.3. Audzināšanas metodes

Audzināšanas metode ir paņēmieni, kas ievirza šo procesu tā, lai tas būtu saskaņā ar ideju un morāles un ētikas normām. Audzināšanas metodi izprot ka vecāku, audzinātāja un paša bērna savstarpēji saistītus darbības veidus, lai realizētu praksē audzināšanas darbā izvirzīto mērķi no tā izrietošos uzdevumus. J. A. Studens audzināšanas metodes iedala trijās grupās un tās ir šādas:

1. Nepareizās,
2. Vienpusīgās,
3. Pareizās.

Pie pilnīgi nepareizām audzināšanas metodēm viņš uzskata dresūru. Tā kā dresēt drīkst tikai dzīvniekus, tad šāda audzināšanas metode nav uzskatāma par audzināšanu. Tā piemēram, ja vecāki vai skolotājs uzklīdz saviem bērniem, lai viņi bez ierunas pilda dotos noteikumus, tuvāk nepaskaidrojot, kādēļ jārikojas tieši šādi un ne savādāk – tā ir uzskatāma par dresūru, nevis par audzināšanu. Dresūras nolūks – ieviest bailes, un tādā veidā panākt paklausību. Arī mūsdienās daudzi vecāki pielieto šo metodi, perot un cenšoties panākt bezierunu paklausību. Vecāki audzina savus bērnus pēc tām pašām metodēm, kā viņus audzināja. Tik liels darbs būtu jāveic vecāku izglītošanā, lai spētu mainīt audzināšanas metodes un uzvedību. Bet tas, pēc autora domām, ir atkarīgs no tā, cik pūļu un velmes izteiks pats vecāks. Šādi audzinātājs bērns var zaudēt savu identitāti un uzticēšanās spēju, viņš mehāniski izpilda darbības, paklausot un neizvērtējot labo vai slikto. Šī metode ir pavēlēšanas izpildīšanas metode, kas var modināt bērna atreibības kāri, kas maitā cilvēku gan garīgi, gan miesīgi. Runājot ar bērna emocionālo stāvokli un emocionālo vidi ģimenē, ģimenes emocionālo klimatu – to raksturo gan ģimenes locekļu savstarpējā attieksme, gan emocionālo kontaktu stils. Ģimenēs, kur bērni izjūt emocionālo badu, viņi vai nu emocionāli neattīstās, vai arī meklē emocionālo kairinājumu no ārpusēs. Protams nedrīkst aizmirst, ka slikta, bet spējīga emocija arī var dot apmierinājuma sajūtu.

Pie *vienpusīgajām* metodēm jāpieskaita pamācība un prasība to izpildīt. Šai metodei raksturīgais ir kādu konkrētu priekšrakstu došana un pēc tam kontrole, vai tie tiek ievēroti. Tie ir norādījumi, ko mēs dodam saviem bērniem – transporta līdzeklī jāuzvedas godīgi, jādod vieta vecākiem cilvēkiem, jāsvaicina kaimiņi, nedrīkst kliegt sabiedriskā vietā utt. Ārēji raugoties šajā metodē nav trūkumu, bet ir jāsaprot, ka ne vienmēr pietiek ar vārdisku pamācību, ir nepieciešams arī uzskatāms piemērs. Pašiem vecākiem ir jādzīvo un jāizpilda viņu dotie noteikumi, lai bērns mācās no vecāku parauga nevis no vārdiem, kas neatbilst pašu vecāku rīcībai. Tik grūti mums pašiem savukārt nākas ievērot visus noteikumus, kurus diktē sabiedrība, un paši nepildot tos, nonākam pretrunā, mūsu darbi neatbilst patiesībai. Tad kādu rezultātu mēs varam gaidīt no mūsu bērniem, viņiem rodas priekšstats, ka ne vienmēr vārdiem ir jāsakāms ar darbiem.

Par pareizu audzināšanu var uzskatīt tad, ja vecāki pareizi izprot audzināšanas ideju, ne vien dod norādījumus un pamācības, kā un kas jādara, bet paši rāda priekšzīmi un piemēru pēc kura bērns var vadīties. Tādēļ šo audzināšanas metodi varētu saukt par audzināšanu ar personību, ar savu piemēru un priekšzīmi dabiskā ceļā ieaudzina bērnos nepieciešamās īpašības un pozitīvu attieksmi pret apkārtējiem cilvēkiem. Vecākiem pašiem ir jāstrādā pie savas personības pilnveidošanas un attīstības, lai rādītu piemēru citiem. Zināmā mērā šo audzināšanu var nosaukt par audzināšanu bez vārdiem. Pie audzināšanas metodēm sīkāk var izdalīt stimulēšanas un koriģēšanas metodes:

- Pamudinājuma metode izsaka pozitīvu vērtējumu, kas rada bērnam gandarījuma un prieka jūtas, iedveš ticību saviem spēkiem, attīsta atbildību par savu rīcību. Šī metode būtu izmantojama gan mājas audzināšanas procesā, gan arī pedagogiem skolā. Lai rastu stimulu mācīties vai izdarīt konkrētu darbiņu, bērnam galvenais pēc padarītā darba saņemt uzslavu un pozitīvu vērtējumu. Tikai vecākiem ir jāievēro tas, lai viņi šīs uzslavas nesāk izteikt pārāk bieži un nevietā. Tik bieži ir novērots, ka vecāki mīlot savu mazuli slavē to bez pārtraukuma arī tajos darbiņos, kuros nav sasniegts kāds konkrēts mērķis, ja šī darba ir ikdienišķa un bērnam grūtības nesagādā.
- Soda metode, kas izpaužas negatīvā attieksmē pret bērnu un viņa izdarīto rīcību. Vieglākā veidā sods var izpausties kā aizrādījums, brīdinājums, rājiens. Smagākais

un nepareizākais veids kā viņu sodīt ir morāla pazemošana un pēriens. Bet cik radās iespāids aptaujājot vecākus šie soda veidi tik pielietoti (Students 1998,79).

Ja runājot par sodiem, tad no viena ļaunuma izvēloties mazāko autore uzskata, ka emocionālais sods, psiholoģiskais sods ir daudz smagāks nekā fiziskais. Autore uzskata, ja tiešām nonācis tik tālu, ka šāda rīcība no vecāku puses tiek pieļauta, tad pēc tam bērnam noteikti ir jāskaidro un jāmotivē savas rīcības iemeslus. Bērns, ja tam sīki neizskaidro kādēļ vecāki ir rīkojušies tieši tā un nevis savādāk savā prātā var inscinēt neiedomājamas lietas, viņi var sajusties nevienam nevajadzīgi, nemīlēti un pamesti. Bērns var sākt novērsties no vecākiem, vai kas ir vēl ļaunāk, iemācās liekuļot jūtas. Tā mēs nonākam pie secinājuma, ka ne tikai bērna audzināšana būs noteicošā, ka zināma ietekme ir arī bērna psihiskajiem procesiem. Ja vecāki to pamanītu savlaicīgi un ņemtu vērā, tad varētu savlaicīgi reaģēt un rīkoties, lai bērnam šīs mazvērtības, atsvešinātības jūtas neattīstītos tālāk.

Turpinot šo audzināšanas tēmu autore vēlētos pievērst uzmanību tam, ka bērna jūtas ir tik ļoti ievainojamas, ka mums pieaugušajiem ļoti vajadzētu aizdomāties par savu uzvedību un attieksmi pret mazo cilvēciņu. Mazais ir tik trausls un ievainojams, un mums jāpieņem, ka arī mazā bērnam ir personīgā attieksme izveidojusies un viņam ir tiesības uz savu viedokli. Protams, ka emocionālā uzmanība ir jānormē, bērns nedrīkst kļūt par vienīgo, galveno centru ģimenē. Bērnam jāliek izjust tie emocionālie piedzīvojumi, kas saistīti ar rūpēm par citiem ģimenes locekļiem, it īpaši māti. Bērns jāmaca vadīt savas emocijas. Galvenais šajā uzdevumā būtu pozitīvu jūtu ieaudzināšanā. Dzīves pirmajos gados ir viegli vadīt bērna emocijas, jo tās ir ļoti tiešas un atklātas. Bērns ir emocionāli uzņēmīgs. Vēlāk tas izdarāms grūtāk. Tāpēc emocionālās dzīves pamati jāieliek jau bērnbā. Emocionālajā audzināšanā ļoti liela nozīme ir dabai. Dabas skaistums attīsta estētiskās jūtas, izraisa pārdomas, attieksme pret dabu veido morālās jūtas, izraisa pārdomas, attieksme pret dabu veido morālās jūtas .

Ē. Ēriksons izdala astoņas personības attīstības stadijas, kur katrā no stadijām bērnam kā indivīdam var veidoties viena no divām alternatīvajām izjūtām, kura būs dominējošā, ir atkarīgs no audzināšanas paņēmienu, autore minēs piecas, kas pamatā attiecas uz bērna vecumu līdz jaunībai:

0-1 gads, kad bērņā izveidojas uzticēšanās vai neuzticēšanās pasaulei. Tas atkarīgs no mātes gādības un mīlestības.

2 gadi – bērņs vēlas paust patstāvīgumu, viņā rodas vai nu apņēmība, vai kauns un šaubas. Labvēlīga iznākuma gadījumā bērņam būs apgūtas prasmes un iemaņas sevi ierobežot, izdarīt izvēli, pašcieņas veidošanās, kas veicina gribas attīstību.

3-5 gadi, kur bērņā attīstās vai nu iniciatīva vai vainas apziņa. Labvēlīga iznākuma gadījumā bērņs būs iemācījies darboties pats pēc savas iniciatīvas, mērķtiecīgs. Bet sliktākajā gadījumā bērņā var attīstīties bailes, nedrošība, vainas izjūta.

6 – pusaudžu vecumam, kad nostabilizējas bērņa aktivitāte vai gluži otrādi nepiemērotības izjūta, mazvērtība.

Jaunība, kura izpaužas ar identitātes atrašanu, vai lomu apjukumu.

Šīs bērņa psihiskās attīstības īpatnības autore izskata tāpēc, ka tās var ietekmēt un ietekmēt mazā bērņa nākotni. Tā kā tēma šā bakalaura darba ietvaros ir vecākā bērņa audzināšanas un izturēšanās īpatnības tad, neatkarīgi no tā, kurš pēc skaita ģimenē ir bērņs, vai laiks, kad ienāk ģimenē mazulis, sasaucoties ar šīm attīstības stadijām un vecumposmu pārejām, iezīmēs vecākā bērņa sajūtas, kuras viņam radīsies tai brīdī, kad viņš vairs nav vienīgais bērņs ģimenē. Tādēļ tik svarīgi, lai to zinātu arī vecāki un izvērtētu šīs kopsakarības bērņa uzvedībā

A.Makarenko uzsver, ka nepieciešams bērņam palīdzēt savlaicīgi, laikus tos apturēt un ievirzīt. Tāpēc bērņa dzīve pastāvīgi jākorģē (Makarenko 1987,135).

Ā.Ādlers analizējot bērņu sliktu uzvedību no psiholoģijas skatījumā nonācis pie secinājuma, ka dažādi bērņu sliktas uzvedības modeļi kā uzmanības pastiprināta pievēršana, cīņa par varu utt. Bērņam rodas vecāku nepareizu audzināšanas metožu izvēlē. Kā uzsver autors, bērņi bieži uzvedas kaitinoši, lai pievārstu vecāku pastiprinātu uzmanību. Uzvedība, viņaprāt, kuras pamatā ir vajadzība pēc uzmanības ir tipiska izlutinātiem bērņiem, kas pieraduši, ka pret viņiem ģimenē izturas īpaši un viņi vēlas to panākt arī no citiem. Ārī tad, ja bērņs jūtas nedrošs, izolēts, nesaprasts, viņš var pastiprināti censties pievērst sev uzmanību, lai tādā veidā gūtu uzmanību pārliecinoties par savu piederību. Vecākiem vajadzētu padomāt vai viņi pietiekami daudz dod iespēju

sadarbībai ar bērnu. Vai bērns saņem pietiekamu vecāku uzmanību, vai ģimenē visus darbus veic kopīgi utt? Autors vecākiem dod šādus ieteikumus:

- censties samazināt uzmanību, ko vecāki pievērš bērna sliktai uzvedībai,
- akcentēt vēlamu uzvedību,
- plānot laiku, ko pavadīt ar bērnu divatā
- rīkoties, nevis runāt,

mājās pienākumu sadale, iesaistot bērnu (Ādlers 1992,15).

Runājot par varas iegūšanu, tad jāsaprot, ka bērns var justies mazvērtīgs, salīdzinot sevi, ar citiem (māsu vai brāli), tai pašā laikā viņš apgūst spēcīgā vārda “ nē” ietekmi. Ja bērns izjutis spiedienu no vecāku puses, bērns secina ka spēcīgi var visu. Viņš centīsies to īstenot savā dzīvē, un tad, ja viņš nejutīsies tik spēcīgs lai pats gūtu varu pār citiem, tad bērns var izrādīt to kā nepakļaušanos citu cilvēku varai. Šeit runa ir par vecāku autoritāru audzināšanu, kas balstās uz sadarbību, kur vislielākais konflikts veidojas starp vecāku vēlmi visu kontrolēt un bērna dabisko nepieciešamību augt, attīstot spēju rūpēties pašam par sevi. Šādi pieaugušais var vēl vairāk padziļināt bērna problēmas novedot bērnu pie bezspēcības izjūtas un vēlēšanās atriebties. Pēc tam jau ir ļoti grūti bērnu pārliecināt par to, ka vecāki viņu mīl. Vecākiem ir svarīgi parādīt bērnam, ka viņš atsakās cīnīties ar viņu, bet tai pašā laikā nepadodamies viņa nepamatotām prasībām. Lūk dažas idejas vecākiem kā rīkoties:

- domājiet nevis par to, kas bērnam būtu jā dara, bet par to, ko jūs pats varat izdarīt konkrētā situācijā,
- ļaujiet bērnam piedzīvot savas rīcības savas rīcības sekas, nemēģiniet viņu glābt no diskomforta sajūtas. Paša pieredze māca labāk nekā vecāku pamācība.
- mājas pienākumiem ir būtiska nozīme, lai cilvēks justos piederīgs, spējīgs un kompetents. Bērns jūs pozitīvu varēšanu kad zina, ka no viņa kaut kas ir atkarīgs.
- Ļaujiet bērnam būt patstāvīgam, jo viņš var izdarīt daudz vairāk, nekā mēs domājam.

Par noteikumu pārkāpšanu jāvienojas visai ģimenei kopā. Ja bērns pārkāpj noteikumus, viņš izaicina visu ģimeni (Ādlers 1992, 12).

Runājot par atreibības jūtām, tāds bērns parasti neuzticas cilvēkiem un uzskata, ka viņam citi ir jāizmanto, pirms izmantos viņu. Bieži vien šiem bērniem atreibība ir vienīgais veids kā saglabāt pašvērtējumu un justies nozīmīgiem. Arī lutinātam bērnam atreibība var būt mērķis, jo viņš ir pieradis pie uzmanības un var justies sāpināts, ja to nesaņem. Pieaugušajiem ir grūti ar šādu bērnu, jo vairāk pieaugušais vēlas bērnam dot, jo bērns vairāk izaicina, līdz pieaugušais neiztur un eksplodē. Pieaugušais ir tik sāpināts, ka nolasa kārtīgu morāli un bērns savukārt nonāk pie secinājuma, ka nav mīlams. Pirms reaģēt uz konfliktu vecākiem vajadzētu atcerēties, ka šādas bērna uzvedības cēlonis ir viņa lielās sāpes un neuzticēšanās. Ieteikumi vecākiem varētu būt šādi:

- Pirms risināt konfliktu, dodiet laiku sev nomierināties,
- Dodiet bērnam iespēju palīdzēt citiem (dzīvnieciņi, mazākais brālis utt.)
- Esiet patiess, stāstiet par savām jūtām,
- Veidojiet bērnam pozitīvu attieksmi pret kļūdām, jo katrs var kļūdīties,
- Māciet bērnam prasmi domāt pozitīvi,
- Paslavējiet bērnu par katru sasniegumu.

Šajā nodaļā autore apskatīja dažādus bērnu un vecāku uzvedības modeļus un to iespējamus risinājumus. Katrs vecāks vēlas, lai bērns izaugtu godīgs, labsirdīgs, iejūtīgs, bet grūti ir saprast, kura ir tā vecāku pieļautā audzināšanas kļūda kā rezultātā bērns ir kašķīgs, agresīvs un neiejūtīgs. Vecāku galvenais uzdevums būtu izprast savas pieļautās kļūdas bērnu audzināšanā, un agrīni tās konstatējot, vieglāk būs tās labot un bērns netiks tik ļoti traumēts. Vecāku atbildība šajā jautājumā ir ļoti svarīga, jo pazīstot savu bērnu labāk nekā citi, viņi mācēs sirdsbalss vadīti, rast pareizo risinājumu radušās problēmas atrisinājumam. Šis arī būtu novēlējums visiem vecākiem: “Mīliet savus bērnus no visas sirds, un viņi par to būs jums pateicīgi!”

2.4.Patstāvības veidošanās un būtība

21. gadsimts ir informācijas un tehnoloģijas attīstības laikmets. Šodienā rit straujā tempā, saziņa notiek starp cilvēkiem pāris sekunžu laikā, starp dažādām pasaules vietām. Jo elastīgāks cilvēks savos spriedumos, vērojumos, vērtējumos, rīcībā, nospraustais

mērķis vieglāk sasniedzams. Ja, cilvēks ir patstāvīgs, viņš mazāk atkarīgs no otra cilvēka. Pirmsskolas izglītības iestādei jābūt ieinteresētai, lai bērns mācītos, darbotos ar interesi maksimāli patstāvīgi. Tad viņš izdarīs arī mazāk patīkamu, taču vajadzīgu darbu” (Helminga, 2006, 83-84).

Ja, pienākumus bērns veic ar interesi, tad viņš iepazīst gan darba prieku, gan gandarījumu par paveikto un noderīgo. Pašpietiekamam cilvēkam ir nepieciešams apmierināt vēlmes un vajadzības. Ja, cilvēks spēj izdairīt pats, tad arī palīdzība no citiem tiek gaidīta mazāk. Lielāku gatavību dzīves darbībai nodrošina patstāvība. Mūsdienu sabiedrība vēlas redzēt pilsoņus, kuri spējīgi pielāgoties strauji mainīgajā dzīvē. Izglītības iestādes mērķis, palīdzēt veidoties, augt, pilsoņiem, kuri spēj atrast sevi ar katru dienu sarežģītākā sabiedrībā.

Bērniem jāapgūst zināšanas, prasmes, attieksmes, kā arī jāiegūst gatavība dzīves darbībai, lai iekļautos 21. gadsimta sabiedrībā. Gatavības komponenti tiek vērtēti kā patstāvība, atbildība, darbības pieredze, sociālā pieredze. (Rubana, 2000, 5) Mūsdienās svarīga ir patstāvība, lai objektīvāk var skatīties uz apkārtnotiekošajiem procesiem, notikumiem. Sabiedrībā domāšanas stilu parasti veido masu komunikācijas līdzekļi – internets, televīzija, radio, prese. Mediju manipulēšana ar sabiedrisko domu” (Vedins, 2011, 137).

Lai uztvertu maksimāli apkārtējos notikumus, jābūt pēc iespējas neatkarīgākam no citiem. Nenoliedzami, zinošam, ar savu pārlicību, tomēr svarīgi, lai rakstura iezīmēs būtu patstāvība. Patstāvība veicinoši ietekmēs citus faktorus, kā rezultātā attīstīs prasmes, attieksmes, zināšanas. Protams šādi faktori darbojas motivācija.

Savu motivācijas iedalījumu sniedz J. Arājs, sakot, ka motivācijas definīcijās iekļauj četrus kopējus raksturojumus. Tie ir:

1. motivācija individuāla un tipizēta parādība. Tā atspoguļo indivīda individuālo savdabīgumu, kā arī dodot iespēju tam saglabāt vienreizīgumu;
2. motivācija tiek apraksta kā tīša, pārdomāta darbība, t.i., tā ir saistīta ar cilvēka kontroli;

3. motivācija ir daudzšķautņaina parādība. Galvenās ir divas šķautnes:

- cilvēka aktivitātes izraisošā;
- spēks, kas piesaista vēlamai uzvedībai (virzienam vai izvēlei);

Motivācijas mērķis ir paredzēt teorētisku uzvedību, kā arī darbības un spēkus, kas aktivizē iekšējos spēkus (Arājs, 1981, 33).

Autore uzskata, ka visdrīzāk motivācija nebūs tīša, pārdomāta darbība. Tā tieši un netieši varētu būt ietekmēta ar ārējās vides faktoriem.

Motivāciju var ietekmēt pats cilvēks, tā drīzāk radīsies no savstarpēji saistītiem vai nesaistītiem faktoriem. Patstāvība atsevišķās kultūrās, tautās izpaudīsies atšķirīgi. Piemēram Āfrikas ciltīs, puika būs patstāvīgs, ja tiks iziets pilngadības rituāls, un tas var būt dažādos vecumos. Viņam būs jāuztur sevi un ģimeni. Skolēnus mēdz slavēt un teikt ka tie ir patstāvīgi arī tad, kad tie patstāvīgi atcerējušies izpildīt mājas darbus vai sagatavojušies mācību stundai. Agrāk bērnam rāda patstāvības piemērus un ļauj būt patstāvīgam, jo ātrāk bērns kļūs un paliks patstāvīgs. Kā stāsta Plaude A., bez vecaku palīdzības un atbalsta nekas veiksmīgi nevar notikt, jo pirmsskolas izglītības iestādes grupiņā ir pāri 20 bērniem, kuriem jāklūst samērā ātri patstāvīgiem. Ja bērnu no bērnības nepārtraukti apkalpos, viņam būs grūti, vai drīzāk viņš nekļūs pilnīgi patstāvīgs. Vecākiem no dzīves pirmās dienas vēlme bērnu apkalpot un pasargāt, tādēļ ir grūti „iemest” reālajā dzīvē, kā piemēram pirmās gaitas bērnudārzā. Mācoties bērns kļūdās tā arī notiek patstāvības attīstība. Iemācīties var tikai darot, tādēļ bērniem svarīgi ļaut piedzīvot pašiem savu pieredzi, apgūstot jaunas lietas, ja arī apkārt valda nekārtība un mums tas ne visai patīk (Plaude 2009, 75).

Šai pašai bērna pieredzei būtu jābūt pozitīvai, lai gūtu prieku arī turpmāk un būtu motivēts uzņemties iniciatīvu. Autore varētu piebilst, ja interese radīsies, un paveiktais viņā radīs pozitīvas emocijas, tad bērnam, paveiktais radīs pozitīvu pārdzīvojumu un to gribēsies sajust atkal. A. Kopeloviča un L. Žukovs atgādina, ka ilgstošs prieks, un interese piesaista pie kāda priekšmeta, un rodas tieksme tālāk nodarboties. (Kopeloviča, Žukovs, 2000, 210)

Bērnu vecāki ir autoritāte un bērns mācās, mēģina atdarināt savus vecakus. J.U. Roge uzskata, ka tie kuri vēlas iemācīt patstāvību, arī pašiem jābūt patstāvīgam, neatkarīgam, un pārliecinātam par savu rīcību, nav jābīstas no nepilnībām. Patstāvība veidojas pakāpeniski (Roge, 2008, 23).

Patstāvība ir personības īpašība, kas var būt izteikta vairāk vai mazāk. Patstāvība var būt atkarīga no mērķtiecīgas attīstīšanās. Pēc savas būtības cilvēks jau vēsturiski ir patstāvīgs. Sajūtot varēšanu, robežās, pēc vecumposma un individuālajām spējām, bērns ātrāk sajūtīsies komfortabli un sāks izrādīt iniciatīvu turpmākai darbībai. Iemesli motivētībai var būt daudzi un dažādi. Tos ir grūti noformulēt. Tomēr vismaz viens iemesls varētu būt patstāvīgas darbības veicināšana, nodrošināšana.

3.Patstāvības veicināšanas iespējas vecākā pirmsskolas vecuma bērniem

3.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums

Veicot pētījumu, darba autore pielietoja vairākas pētnieciskas metodes, lai spētu pamatīgāk izpētīt un izanalizēt bērnu patstāvību.

Lai realizētu izvirzīto mērķi – pētīt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu patstāvības sekmēšana sadarbībā ar ģimeni, tiek apzinātas iespējamās un noderīgākās pētīšanas metodes.

Veicot pētījumu Siguldas pilsētas „x” pirmsskolas izglītības iestādē, darba autore izzinās 5-7 gadu vecu bērnu patstāvības veidošanās un tās motivācija. Pētījumā piedalās 9 bērni. Pētījums norisinās 2018. gada pavasarī līdz 2018.gada rudenim.

Pētniecības metode – tā ir metode, ar kuras palīdzību veic zinātnisko pētniecību. Izglītības procesā šīs metodes uzdevumi ir sekmēt izziņas metožu apguvi, nodrošināt zināšanu radošu izmantošanu u.c. Metode apvieno sevī izziņas subjektīvos un objektīvos momentus. Metode ir objektīva, jo teorētiskajā ideālajā aspektā ļauj atspoguļot īstenības objektus un to savstarpējos sakarus. Šinī gadījumā metode ir teorijas veidošanas un praktiskās lietošanas programma. Metode ir subjektīva, jo ir pētnieka domāšanas ierocis. Autore savā darbā izmantoja eksperimentāli empīriskā līmeņa metodes kā anketēšana, intervija, pārrunas ar vecākiem, novērojumu. Empīriskā līmeņa metodes tiek lietotas tajā pētījuma etapā, kad noris faktu uzkrāšanas process par pētāmo problēmu, kā arī iegūto secinājumu pārbaudes un precizēšanas etapā.

Anketēšana - ziņu (informācijas) iegūšanas un pētījumu metode, kurā informācijas iegūšanas līdzeklis ir anketa. Anketēšanu var veikt gan individuāli, gan grupā, gan klātienē, gan neklātienē. Anketēšana ir sociālpsiholoģisko pētījumu un citu nozaru metode, kurā pētnieka un respondenta mijiedarbība pastiprināta ar anketu (anketa – aptaujas lapa, kurā rakstiski formulēti jautājumi respondentam). Priekšrocība ir tā, ka samērā īsā laikā iespējams aptvert ievērojamu respondentu skaitu un gūt labāku datu kvantitatīvu apstrādi. Anketēšanā autore aptaujāja vecākus par bērnu audzināšanas

metodēm, to atšķirīgumu un pamatojumu. Pētījumā tika iesaistīti 60 vecāki, jo tā ir iespējams objektīvi noteikt vecāku attieksmi pret bērniem Par priekšrocību noteikti var tikt uzskatīts fakts, ka aptauja anonīma. Ar anketas palīdzību tiek uzzināts viedoklis, kā arī apstiprinās vai tiek apgāzta hipotēze. Autore ar anketas palīdzību vēlas uzzināt vecāku viedokli, patstāvības un tās veicināšanas nepieciešamību. Tiks noskaidrots vecāku viedoklis, kas saistīts ar patstāvīgu darbības veikšanu mājās. Autore izveidoja 7 aptaujas jautājumus, kas parādīti pielikumā.

Intervija – kādas personas vadīta mērķtiecīga saruna ar indivīdu vai personu grupu, lai iegūtu noteikta rakstura informāciju. Pētīšanas metode pedagogijā, sociālajās zinātnēs un tā ir pētnieka mērķtiecīgi vadīta saruna ar respondentu, lai iegūtu informāciju par kādu jautājumu, uzskatiem, problēmu attieksmi. Intervijas gadījumā jau iepriekš ir sastādīts jautājumu saraksts, kuru mainīt nedrīkst, savukārt izmantojot pārrunas intervētajam ir jautājumu saraksts, kuru viņš pēc izvēles var papildināt vai arī aizstāt ar citu. Šo izziņas metodi autore izmantoja, lai dziļāk izprastu un papildinātu vecāku iesniegtās anketas, kas palīdzēja noskaidrot pamatīgāk cēloņus un likumsakarības, noskaidrojot vecāku viedokli par bērnu patstāvības veicināšanas metodēm un nozīmi.

Novērojums – novērošana ir senākā metode, ar kuras palīdzību var iegūt informāciju par bērna uzvedību. Novērošanai, kā bērna psihiskās darbības pētīšanas metodei raksturīgas tas, ka pētītājs fiksē bērna darbību, izteikumus, rīcību ikdienas dzīvē. Novērošanas metodei ir vairākas pozitīvas iezīmes:

Datu statistiskā metode – šī matemātiskā metode, kas dod iespēju izprast un apkopot dažādu cilvēka sniegtās atbildes, izanalizēt tās, sistematizēt un izdarīt secinājumus, kas attiecas uz konkrētas lietas, parādības, attieksmes analīzi. Šī metode sniedz apkopotu pārskatu par sniegtajām atbildēm, apkopojot tās tabulās vai cita veida grafiskos attēlos. Izmantojot šo metodi autore varēja klasificēt un grupēt atbildes, rēķinot tās procentuāli un veidojot pārskatāmi, uztveramu vizuālo informāciju. Datu statistiskā metode ir neatņemama darba apstrādes forma, kas atvieglo informācijas apkopošanu, tā tiek izmantota dažādos aprēķinos.

Kritēriji - pēc kuriem darba autore veiks darba pētījumu daļu, kā arī kuri sniedz iespēju realizēt pētāmo daļu – patstāvība, motivācija, pirmsskolas izglītība, praktiska darbība:

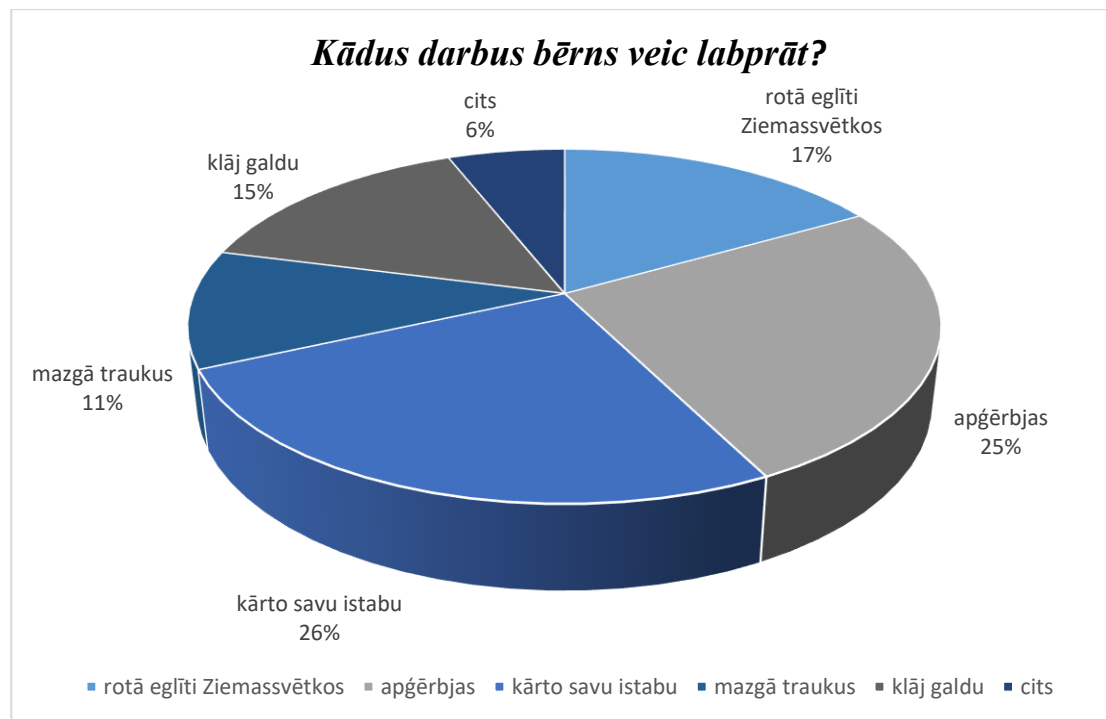
1. Attīstīt bērna patstāvību, veicināt darbības motivāciju;
2. Radīt pozitīvu attieksmi veicot praktiskas darbības.

3.2. Vecāku aptaujas rezultātu analīze

Šī metode „Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā” tiek raksturota kā metode, kas dod iespēju īsā laikā iegūt informāciju, aptaujājot lielu skaitu personu. Ar anketas palīdzību ļoti nozīmīgi ir ievākt informāciju par bakalaura darba tematiku (Beļickis u.c., 2000, 13).

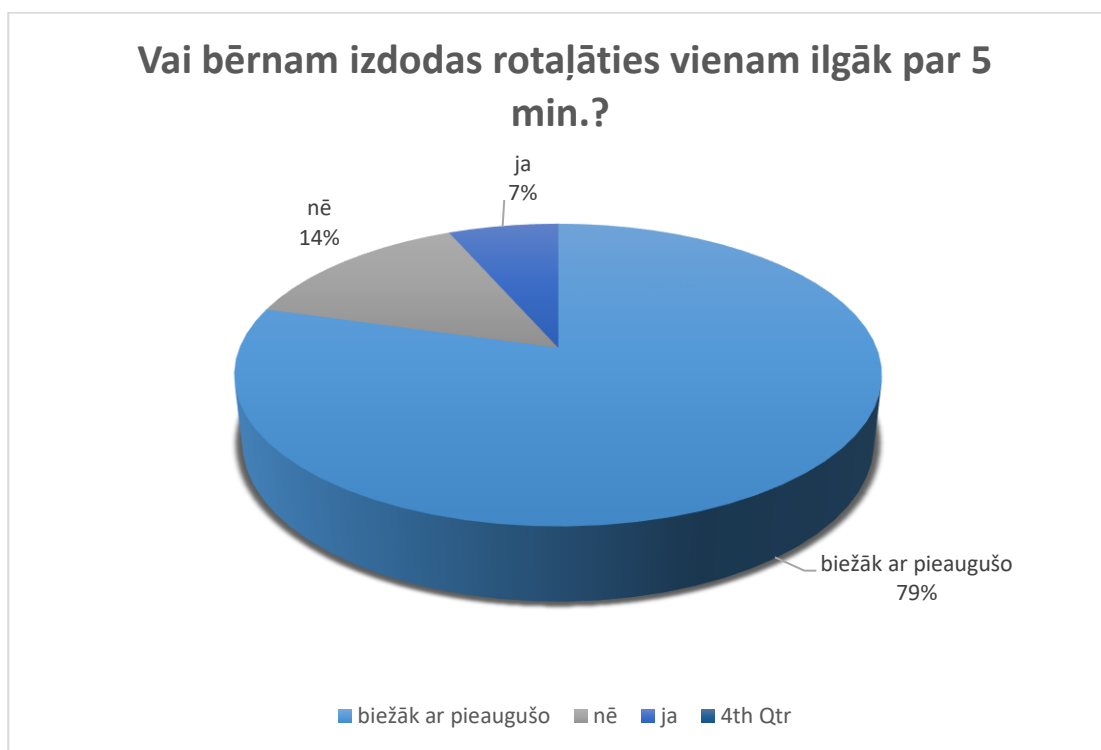
Anketēšana tika veikta no 6.maija – 24.oktobrim, un anketēti tika pirmsskolas izglītības iestādes vecāki. Pētījuma aptaujas daļā piedalījās vecākā, vidējā, jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vecāki. Aptaujā piedalījās 60 respondentu. Anketa sastāvēja no 7 jautājumiem (skat.1.pielikumu).

1.attēls

26% tā ir lielākā daļa, kārto savu istabu. Aptuveni puse 25% no respondentu atbildēm bija, ka bērns patstāvīgi ģērbjas. Ziemassvētkos paši rotā eglīti 17%. Nedaudz mazāk par eglītes rotāšanu ir 15% tiem kuri palīdz klāt galdu, kaut vai tā būtu tikai galda piederumu aiznešana. Protams, uz šodienu daudzās ģimenēs netiek ieturētas kopīgas maltītes, tas arī varētu būt iemesls par mazāk galda klāšanas atbildēm no respondentiem. Trauku mazgāšanu vecāki uztic 11%. Daudz vecāki izsaka savu viedokli par satraukumu savainot sevi pie trauku mazgāšanas, vai sadzīves priekšmetu sabojāšanu. Noteikti tas būtu iemesls, kādēļ traukus bērni mājās tik bieži nemazgā. Vecāki gribētu redzēt un sajūst jau agrā vecumā daudz dažādu citu darbu palīdzēšanu, tādēļ apstiprina, ka bērni veic un arī ķeras pie citiem darbiņiem un pagaidām tie 6% respondentu atbildes.

2. attēls

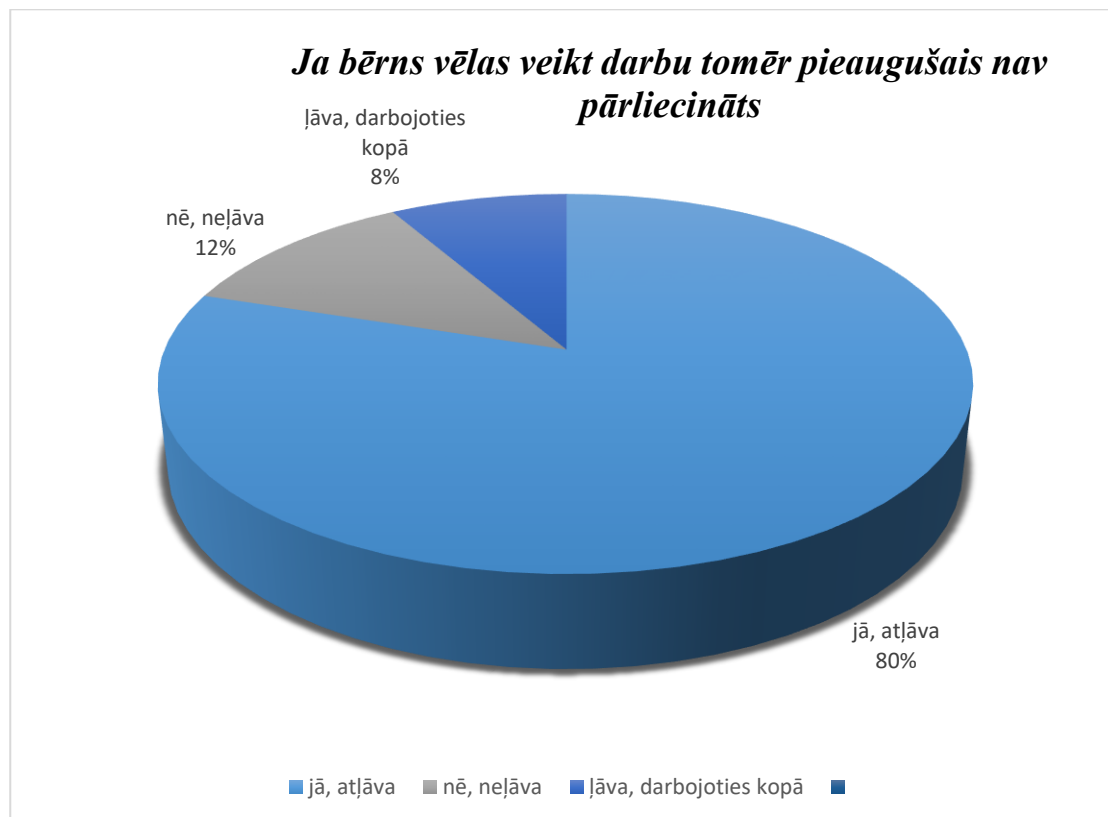
Vēlme iesaistīt pieaugušo rotaļāties, neliecina par nepatstāvību. Šeit vairāk interesēja, vai vecāki novēro vai bērns spēj pats rotaļāties, sarunāties spēles laikā. Ja bērns grib darboties kopā, tas ir labi, tomēr bet svarīgi zināt, vai bērns spēj pacietīgi nodarbināt pats sevi arī bez pieaugušā. Protams 79% rezultāts ir loģisks, jo bērnam

pirmskolas vecumā viss jāizdzīvo caur rotaļu. Bērns neuztver pats to kā spēlēšanos, bet gan situāciju atdarināšanu. Tā ka, ja viņš to dara pats un spēj gan atdarināt, gan iztēloties, bet pēc brīža labprāt to dara vēlreiz un kopā ar vecākiem, tad viss ir kārtībā.

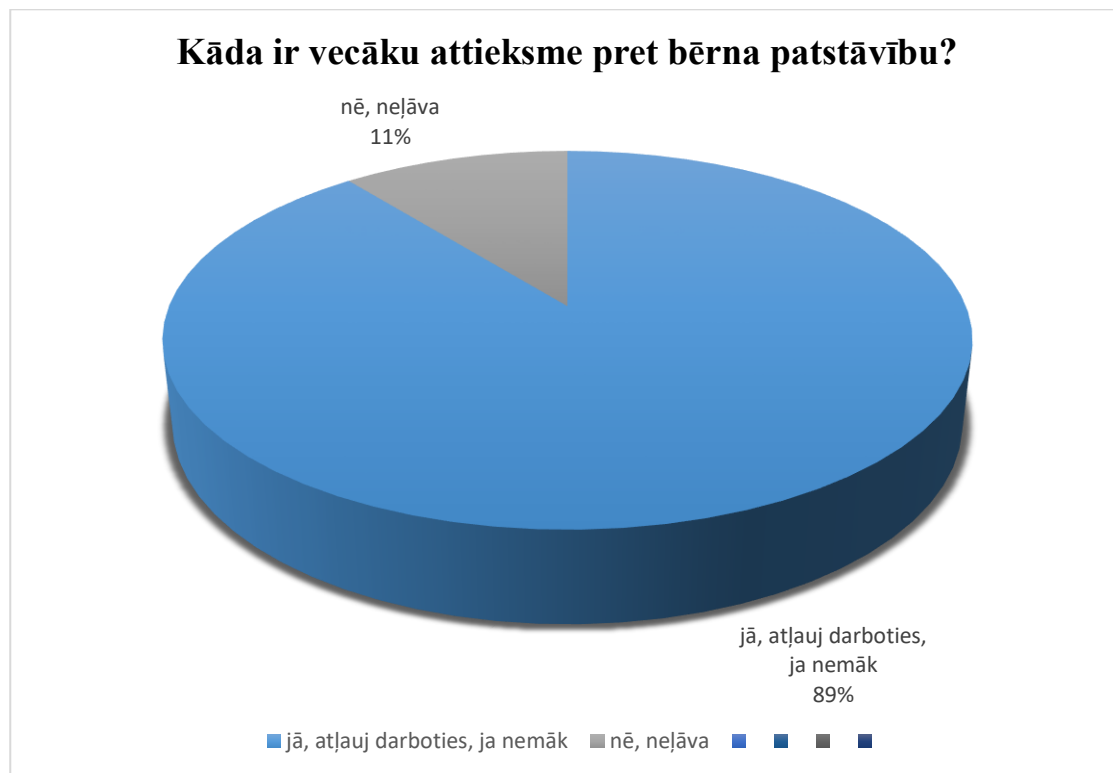
3.attēls

Liela daļa bērnu noteikti ir pietiekami patstāvīgi, droši, pārliecināti, lai izteiktu vēlmi kaut ko darīt paši bez pieaugušā uzraudzības. Tādi ir 74%, mazāk bērnu, ir 23% kuri tikai šad tad ieminas un izrāda interesi patstāvīgi darboties. Un starp aptaujāto bērniem 3% ir tādi, kuri nekad nav izteikuši vēlmi darboties vai veikt konkrētu uzdevumu. Tas liecina par noteiktu par motivācijas trūkumu, varbūt arī nepatstāvību.

Jautājumā, vai bērna iniciatīvas gadījumā vecāki atļāvuši darboties, 80% tas ir lielākā daļa atbild apstiprinoši. 12% nav droši, tādēļ nevēlas, lai bērns darbotos, ja vecāks nav pārliecināts par iznākuma rezultātu. 8% atbalsta bērnu jo uzskata, ka ir pašam praktiski jādarbojas, tomēr drošībai bērnu pieskatīja vai arī darbojās kopā.

89% respondenti bērnam ļauj darboties patstāvīgi, tā rezultātā mācoties ko jaunu, varbūt vēl īsti neprotot, bet tomēr atbalstīja bērnu. 11% no aptaujātajiem respondentiem nav ļāvis bērnam veikt kādu darbu, un uzskatījuši, ka bērns darbu vēl labi neprot.

Rezultāts ir ļoti pārlicinošs. 100% aptaujāto respondentu uzskata, ja vēlies, lai bērns attīstītos un uzssāktu patstāvīgi spēlēt vai vēlētos ko jaunu apgūt, bērnam jāļauj darīt pašam. Tikai vecāku uzticēšanās palīdz bērnam sev noticēt, kā arī radīsies pārlicība, drosme un vēlme turpmāk izrādīt iniciatīvu un iesaistīties patstāvīgās nodarbēs.

Darba autore intervēja Siguldas pilsētas pirmās vārdzīmju grupas pedagogu, lai iegūtu informāciju par patstāvības veidošanas studiju darba temata ietvaros. Veicot interviju, darba autore noskaidroja pedagoga viedokli, kas balstīts uz pieredzi, subjektīvo viedokli, katrā ziņā, aptvers pētāmo problēmu daudz dziļāk. Rezultātus nevajadzētu analizēt tikai balstoties uz intervijas metodi.

Kā, saproti kas ir patstāvība?

Īpašība, kura izpaužas kā savas varēšanas apzināšanās, vēlme, kā arī apkārtējo rēķināšanās ar bērna vajadzībām un vēlmēm.

Vai bērnus savā grupiņā vari saukt par patstāvīgiem!?

Bērni prot rūpēties paši par sevi, gērbjas, vēlas palīdzēt dažādos sadzīviskos darbos arī pieaugušajiem.

Kas, vislabāk motivēt bērnu mācīties, darboties vai vispār uzsākt kādu ?

Bērniem būs motivācija, ja nebūs uzspiesti darbi. Darbībai jābūt jēgpilnai. Bērnam jāsaprot mērķis, klādē tas darbs būtu veicams.

Kā organizēt uzdevumu, lai bērns to būtu pildījis patstāvīgi, un būtu motivēts arī turpmāk strādāt?

Uzdevumi jāpielāgo katram bērnam individuāli viņu spējām. Uzdevums nedrīkst būt pārāk grūts, kā arī pārāk viegls, jo zudīs interese darboties.

Vai bērns entuziasmu pilns darboties ir ja palīdz pedagogs, vai ja bērnu vispār netraucē?

Bērns, manuprāt entuziasma pils ir tad, kad viņam ir interese par darbu un ja viņš var darboties patstāvīgi. Jebkurā brīdī jautājot skolotājam palīdzību.

Šeit var secināt, ka pedagogs organizē darbu, lai bērni justos pietiekami novērtēti, komfortabli, un nepalaižot garām brīvības sajūtu, kā arī bērni var patstāvīgi darboties. Tomēr ja nepieciešams, skolotāja vienmēr ir blakus un gatava palīdzēt.

Pedagogs labi apzinās, kādas izpausmes liecina par patstāvību. Ļoti svarīgi, ka skolotājas ievērojušas grupiņas bērnu sava „es” apzināšanos. Uzsākot patstāvīgas darbības, bērnam nepieciešams sevis apzināšanos, savas rīcības izvērtēšanu – „es zinu, kas es esmu, ko es daru un ko es gribu.”

Jautājumā par to, kā organizēt uzdevumus, ir ievērota likumība, ko arī Komenskis atzinis. Uzdevumiem jābūt pietiekami sarežģītiem, lai bērnam nebūtu garlaicīgi un viņš nojaustu izaicinājumu, taču arī ne pārāk grūtiem, lai nezustu vēlme tos pildīt. Turklāt, tik pat svarīga mācība arī augstskolās ik dienu tiek atgādināta, ka mācībām jābūt jēgpilnām. Ja bērnam darbi, mācības un rotaļas nebūs jēgpilnas, tad zudīs interese un motivācija. Tomēr, ja bērns jutīs un izpratīs jēgu savai darbībai, viņš jutīsies ieinteresēts, pacilāts un būs motivēts darboties, kā rezultātā notiks personības izaugsme. Bērnam jāļauj darīt maksimāli, to ko vien spēj pats.

3.3. Pētījuma norises apraksts

Dažādu faktoru ietekmē notiek personības veidošanās. Sociālās prasmes ir vairāku darbību un īpašības kopums kas šajā gadījumā ir patstāvības visefektīvākā veicināšana jo tiek aptvertas vairākas darbības jomas. „Sociālās prasmes nevar un nepastāv katra par sevi, tās ir cieši saistītas vienotā sistēmā” (Andersone, 2001, 29).

Tādēļ tieši sociālajā vidē, aktualizējot viņa pieredzi sadarbojoties ar bērnu, atkārtojot darbības, dodot iespēju pašam darboties vai ar skolotāju, vecākiem var cerēt uz patstāvības iezīmēm un īpašībām. D. Lieģeniece uzsver, lai veicinātu bērnam interesi par apkārtējo pasauli, jāpieradina bērnu stāstīt par saviem iespaidiem, izjūtām, jāuzklausa ar interesi, jāuzdod papildjautājumi un visbeidzot – pašiem vecākiem jādalās ar saviem iespaidiem! (Lieģeniece, 2008).

Šeit var atkārtoties un kārtējo reizi piebilst, ka vecāki ir bērnam paraugs un autoritāte. To ko noskatās no vecākiem vai darot kopā, drīz bērns atkārtos arī patstāvīgi.

Pētījuma praktiskās metodes posmā tiek izvirzīti paņēmieni, kā veicināt patstāvību, izmanto šos paņēmienus organizētajās nodarbībā vecākā pirmsskolas vecuma bērnu grupā.

1. Kārto savas personīgās lietas skapītī, darba vietā.

Macību gada pirmajās nedēļās skolotāja palīdz bērniem atrast darba materiālus, ar laiku šo palīdzību nomaina pamudināšana bērnus pašus darīt. Rāda piemēru: Pirms rokdarbiem arī savu galdu sakārto, tāpat kā bērni. Saliek līmi, šķēres, noliek paliktņi, pēc darba galdu sakopj, noliek vietā visus darbarīkus. Ar katru dienu arvien mazāk atgādina, kā sakārtojams galds.

Sofija, Estere, Janis – pēc skolotājas lūguma sagatavoties nodarbībai, bērns ar prieku un patstāvīgi ķeras darba vietas sakārtošanai. Pēc nodarbības tikpat akurāti tiek novietoti materiāli tiem paredzētā vietā.

Augusts, Kārlis, Frīda – varētu raksturot, kā izklaidīgus, jo necenšas un neatceras, kuras bija tās lietas, lai sagatavotos darbam. Īlgi nevar sakoncentrēties, lai sameklētu darba piederumus, kuri nepieciešami.

Miks, Dace, Samanta – bērns bez palīdzības nevar sameklēt nepieciešamās lietas. Ja darba vieta nertīra īsti nezina, ko iesākt un kā to notīrīt. Darba vietas nokopšanai, gaida skolotājas palīdzību.

Analīze – Bērns sāk saprast, ka jākārtos sava darba vieta. Saprotot, tiek izjūsta atbildība. Izjūtot atbildību, un ja arī sanāk kļūdīties, nezaudē vēlmi to darīt patstāvīgi. Kad izdodas iecerētais bērns, visdrīzāk, pat neiedomāsies, vieta būtu jākārtos kādam citam.

Pētījumā darba vietas gatavošana nodarbībai, piedalās bērni, kuri iepriekš nav apmeklējuši pirmsskolas izglītības iestādi. Bērniem nepieciešams ļaut izjust gandarījumu par paveikto .

Lai bērns varētu maksimāli objektīvi uztvert apkārtējos notikumus, viņam jābūt pēc iespējas mazāk atkarīgam no citiem. Veicot pienākumus ar interesi, bērns uzzina, kas ir darba prieks un gandarījums par noderīgu darbošanos. Lai apmierinātu savas vēlmes un vajadzības, bērnam jābūt pašpietiekamam.

2. Sadarbojas kolektīvā ar citiem bērniem.

Saliekamās bildes – Spēles dalībniekus pedagogs sadala pa pāriem. Katram pārim iedod iepriekš sagatavotas aplokšnes ar bilžu komplektu. Katrs dalībnieks saliek vienu attēlu. Kad darbs paveikts, viens no komandas lasa saliktas zilbes. Komandas dalībnieki viens otram var palīdzēt.

Jānis, Estere, – bērni ir labvēlīgi noskaņoti un ar iecietību attiecas pret vienaudžiem. Konflikta situācijās rīkojas adekvāti, prot risināt problēmu sarunu veidā. Uzdod jautājumus, ieklausās otra teiktajā.

Sofija, Samanta, Augusts, Dace – daudz runā ar pieaugušajiem. Nav īsti laba komunikācija starp vienaudžiem. Novērota nervozitāte, neparliecinātība par sevi, kā rezultātā nesavaldās, rīkojas agresīvi, lai gan nenodar pāri. Neprot atbildēt uz jautājumiem izsmeloši, satraukuma dēļ, ka arī vārdu krājuma trūkuma dēļ.

Kārlis, Miks, Frīda - problēmas komunicēt ar vienaudžiem. Ir bikls, nereti aizmirst, kas bija jādara. Dēļ kautrēšanās neuzdrošinās jautāt arī pieaugušajam. Pārāk nepārlicināts par sevi un savām spējām.

Analīze - Šīm vecumposmam lietderīgi organizēt spēles visai grupai vai nelielām grupiņām, lai veidotos kolektīvās savstarpējās attiecības, kā arī šāda tipa spēlēs var izmantot sacensības elementus. Šīm vecumposmam plaši izmanto vārdiskās rotaļas, kurās nepieciešams liels, garīgs sasprindzinājums Šāda tipa rotaļas nav vienkārša bērnu nodarbināšana brīvajā laikā, pirmkārt, tas ir plānots, otrkārt, tas ir mērķtiecīgs pedagoģiskais paņēmiens bērnu zināšanu paplašināšanai, kā arī nostiprināšanai. Šāda veida rotaļas iekļaujot nodarbību saturā bērnam attīstās, kā zināms, sajūtas, uztvere, uzmanība, tiek veidoti priekšstati, kā arī tiek sekmēta domāšana un prāta attīstība (Golubina, 2007, 282).

3. Vērtē savu darbību. Pauž savu viedokli.

Pedagogs rosina bērnus iesaistīties pārrunās vienam otru. Uzdevums ir izdomāt jautājumus vienam priekš otra par tēmu, kas dzirdēta rīta aplī. Lasa, vai izdomā fragmentus par noteiktu tēmu. Piemēram šodien trīs fragmenti par notikumiem mežā... Pedagoģs lūdz kādam no bērniem fragmentu stāstīt, vai izlasīt, bet parejie uzdot attiecīgus jautājumus. Valodas nodarbībās vairāk uzmanības stāstītprasmei. Lūdz aprakstīt savu draugu. Aicina bērnus padomāt, kādam jābūt labam draugam. Pirms gadskārtu svētkiem, skolotāja uzdod uzvedinošus jautājumus. (Piemēram: „Jāni, mēs jau runājam par to, kas ir Miķeļdiena, kā tu domā, ko mēs varētu uzzīmēt vai izkrsāsot?

Jānis, Estere, Dace, _ - iesaistās diskusijās, izsaka savas domas. Daudz min piemērus no multfilmām, literatūras, kā arī savus dzīves piemērus.

Augusts, Kārlis, Miks, Samanta, Sofija – stāsta par attiecībām mājās, par saviem darbiem, ko dara mājās, kas sanāk, kas nesanāk. Stāstījumu stāsta pēc savas vēlmes, bet diskusijā nelabprāt iesaistās. Uz jautājumiem, atbild, bet uzdot tos izvairās.

Frīda – meitene ierāvusies sevī un nevēlas atbildēt uz jautājumiem. Ja jāatbild, tad ir īsa atbilde ar jā vai nē. Nesaredz kopsakarības starp dzīvi un situācijām skolotājas lasītajā, stāstītajā vai rādītajā video.

Analīze - Rosina bērņus pašus domāt. Pēc iespējas mazāk uzdevumu, kur viss pateikts priekšā, bet vairāk tādu, kur pašam jādomā. Piedāvāt uzdevumus darboties pāros. L. Mackeviča uzskata, ka mūzikas klausīšanās attīsta bērņa atmiņu un analītisko domāšanu. Klausīšanās kļūst par procesu. Šajā procesā dzimst domas, izjūtas, fantāzijas, kas bagātina jau esošās zināšanas un tādejādi bērņs mācās vērtēt un pamatot savus uzskatus (Mackēviča, 1998, 33).

Bērņs sāk saprast, ka jākārto sava darba vieta. Saprotot, tiek izjūsta atbildība. Izjūtot atbildību, un ja arī sanāk kļūdīties, nezaudē vēlmi to darīt patstāvīgi. Kad izdodas iecerētais bērņs, visdrīzāk, pat neiedomāsies, vieta būtu jakārto kādam citam. Pētījumā darba vietas gatavošana nodarbībai, piedalās bērņi, kuri iepriekš nav apmeklējuši pirmsskolas izglītības iestādi. Bērņiem nepieciešams ļaut izjust gandarījumu par

paveikto .Iedrošinot bērnus arī turpmāk rūpēties par savu darba vietu, bērns pierod, neizjūt vairs satraukumu, kāds varbūt bija atnākot uz pirmsskolas iestādi pirmā dienā.

3.4. Rezultātu apstrāde un analīze

Lai konstatētu patstāvību veicinošo uzdevumu efektivitāti, autore pēc visām nodarbībām vēlreiz vēroja katru no bērniem, veica pārrunas.

1. tabula

<i>Veido kontaktu ar vienaudžiem</i>	<i>Reizēm veido kontaktu ar vienaudžiem</i>	<i>Neveido kontaktu ar vienaudžiem</i>
<i>Jānis</i>		
<i>Estere</i>		
<i>Sofija</i>		
<i>Augusts</i>		
<i>Dace</i>		
<i>Samanta</i>		
	<i>Kārlis</i>	
	<i>Miks</i>	
		<i>Frīda</i>

Tabula redzams, ka kontaktu savstarpēji sākuši veidot arī tie bērni, kuriem tas nebija viegli. Progresējusi lielākajai daļai bērnu. Pedagoģiskais process pirmsskolā ir vērsts uz katra bērna interešu ievērošanu un intelektuālo spēju attīstīšanu.

2. tabula

<i>Uzņemas iniciatīvu</i>	<i>Reizēm uzņemas iniciatīvu</i>	<i>Nekad neuzņemas iniciatīvu</i>
<i>Jānis</i>		
<i>Estere</i>		
<i>Dace</i>		
<i>Augusts</i>		
<i>Miks</i>		
<i>Samanta</i>		
<i>Sofija</i>		
<i>Kārlis</i>		
	<i>Frīda</i>	

Tabulā redzams, ka kontaktu un arī iniciatīvu sākuši uzņemt arī tie bērni, kuriem tas nebija viegli. Iniciatīvas uzņemšanās vadīt kādu rotaļu, vai stāstīt stastus progresējusi lielākajai daļai bērnu. Turklāt, bērniem, kam rādītāji nemainījās, atzīme jau sākotnēji bija augsta.

3. tabula

<i>Vienmēr sevi organizē</i>	<i>Reizēm organizē sevi</i>	<i>Nekad neorganizē sevi</i>
<i>Jānis</i>		
<i>Estere</i>		
<i>Dace</i>		
<i>Augusts</i>		
<i>Miks</i>		
<i>Samanta</i>		
<i>Sofija</i>		
<i>Kārlis</i>		
<i>Frīda</i>		

Autore konstatē, ka viena no svarīgākajām patstāvības pazīmēm ir spēja domāt. Šajā gadījumā nav runa par domāšanas procesiem vispārīgi, bet gan par apzinātu „pieslēgšanos” Kad bērns cenšas to risināt un to dara patstāvīgi. Ja bērnam ir problēmsituācija, tas ne tikai veicina patstāvību, bet arī organizētību, jo bērna vietā nevar izdomāt kāds cits.

Patstāvību veicinoši paņēmieni pielietojami arī pēc pētījuma beigām. Vienmēr jāņem vērā arī citi blakus faktori. T.i. bērnu iedzimtais temperaments, katra individuālās spējas, pieredze, iedzimtība, raksturs un attieksme no vecāku puses.

Secinājumi

1. Pēc savas būtības cilvēks jau vēsturiski ir patstāvīgs savās darbībās. Patstāvība ir jebkura cilvēka personības īpašība, kas var būt izteiktāka vai mazāk izteikta ļaujot sajūst paša varēšanu normas robežās, atkarībā no vecumposma un individuālajām spējām, bērns drīzāk sajūtīsies komfortabli un izrādīs iniciatīvu turpmākai darbībai.
2. Lielāku iekšējo motivāciju var radīt, bērnam neuzspiežot savu viedokli, bet gan ļaujot izpaust savu radošumu, prasmi patstāvīgi strādāt un gūstot gandarījumu par paša paveikto. Visefektīvākā motivācija ir iekšēja. To iespējams panākt veidojot mērķtiecīgas iestrādes, attīstot bērna patstāvīgu darbību.
3. Liela daļa sabiedrības, kas ir tiešā saskarsmē ar bērniem, uzskata, ka bērna patstāvība ir jāveicina, ka bērnam jāļauj darboties kādu laiku arī neatkarīgi no pieaugušā uzraudzības. Jo tieši savu rotaļu, spēļu organizēšana, kaut uz 5 minūtēm, attīsta patstāvību.
4. Pedagoģiskie uzdevumi jāorganizē tā, lai tie atbilst bērna vecuma īpatnībām un individuālajām spējām un prasmēm. Lai to izpildītu, pedagogam jāņem vērā sensitīvie periodi, temperaments, reģionālās un mūsdienu aktualitātes.
5. Liela nozīme patstāvības veicināšanā ir jēgpilnu uzdevumu izpilde. Pirmsskolas vecumā svarīgas robežas, kas jāievēro, tomēr tās nedrīkst apspiest radošumu. Bērnam vieglāk patstāvīgi darboties, ja viņš zina konkrētus noteikumus un tad pats var to ietvaros strādāt un darboties.
6. Augstākais profesionālais līmenis pedagogam sasniegts tad, ja radot veicinošus apstākļus ārējā vidē, tiek radīta arī bērna iekšēja motivācija. Motivējošā vidē ietilpst arī iedrošinājums, uzslavas, uzmundrinājums, stingrība, kam tomēr nav saistības ar kliegšanu un kļūdu uzskaitīšanu.
7. Bērns savas kļūdas, apzinīgi un patstāvīgi strādājot, pamanīs pats, taču jūtot iedrošinājumu, iemācīsies tās izmantot kā līdzekli, lai turpmāk darbotos precīzāk. Gandarījums no labi paveikta darba rada daudz lielāku motivāciju nekā nosodījums un kļūdu uzsvēršana.
8. Bērna iekšējo motivāciju radīs iespēja pašam domāt, runāt, stāstīt, uzklaut, jautāt, salīdzināt ar sevi, izvērtēt. Ar nosacījumu, kas nekas nenotiek pavēloši un ar nosodījumu. Pēc šīm sarežģītajām prāta darbībām bērnam nostiprinās patstāvīgas domāšanas spējas.

9. Darbības motivācija ir ierosināma, bet tā var būt arī jau iekšēja motivācija. Patstāvīgas darbības nodrošināšanā svarīgi vairāki faktori, t.sk. zināmi noteikumi, tajā pat laikā vieta brīvībai, kad bērns var strādāt savā individuālā tempā un savu spēju robežās. Kļūdas ir jāpamana, bet vēl vairāk jāuzsver pozitīvais, jo tikai tad nostiprināsies iekšēja motivācija. Pozitīvi motivēts cilvēks var paveikt daudz produktīvāku darbu nekā iebiedēts. Tā sauktais burkāns ir labāks par žagaru, tomēr paša vēlme ir vēl iedarbīgāka un pedagogu uzdevums panākt, lai biežāk bērns izjustu tieši šo savu iekšējo vēlmi darboties.
10. Regulārs, mērķtiecīgs darbs, izmantojot dažādus patstāvību veicinošus paņēmienus, bērnos tik tiešām rada motivētību un patstāvībā vērojama dinamika.

Izmantoto avotu saraksts

1. Arājs, J. (1981). *Jaunajam skolotājam*, 117lpp. Zvaigzne ABC
2. Andersone, R. (2001) *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*, 80lpp. Raka,
3. Ādleris A. (1992), *Psiholoģija un dzīve*, 179lpp. IDEA
4. Bakisa, A. (1999), *Mans bērns nebaidās un paļaujas uz sevi*. 152lpp. Rīga: Alberts XII
5. Beļickis (2000), *Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīca*, 248lpp. Zvaigzne ABC
6. Bērziņa, D. (2005), *Kā mācās pirmsskolnieks?* 85lpp. Zvaigzne
7. Dauge A. (1928), *Audzināšanas ideāls un īstenība* 124lpp. O. Jēpes apgāds
8. Erikson, E. H (1965), *Three Theories of child development*, Harper & Row
9. Gazala, Š. (2009), *Laimīgais mazulis*, 376lpp. Zvaigzne ABC
10. Gudjons H. (1998), *Pedagoģijas pamatatziņas*, 73lpp. Zvaigzne
11. Goulmens, D. (2001). *Tava emocionālā inteliģence*. 462 lpp. JUMAVA
12. Golubina V. (2007), *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*, 308lpp. Rīga
13. Helminga, H. (2006). *Montesori pedagoģija*, 155lpp. JUMAVA
14. Хейзинга, Й. (1992), *Номо Ludens в тени завтрашнего дня*. 464 с. Прогресс
15. Keilerlinka, L. (1998), *Stāsti bērna dvēselei*, 138lpp. Likteņstāsti
16. Коноваленко, В.В., Коноваленко, С.В. (2003). *Формирование связной речи и развитие логического мышления у детей старшего дошкольного возраста*. М.: ГНОМ
17. Likona T. (2000), *No dzimšanas brīža cauri pusaudža* 350lpp. Avots
18. Lieģeniece D. (1999) *Kopveseluma pieeja bērnu audzināšanā (5 - 7 gadu vecumā)*, 262lpp. Raka
19. Ļubļinska A. (1979), *Bērnu psiholoģija*, 383lpp. Zvaigzne ABC
20. Mackēviča L. (1998) , *Mūzika – attīstību veicinošs faktors pirmsskolas bērnu audzināšanā*. Liepāja.
21. Makarenko A. (1987), *Gramata vecākiem*, 272lpp. Zvaigzne ABC
22. Makarenko A. (1956), *Par audzināšanu ģimenē*, 237lpp. Latvijas valsts izdevniecība
23. Natrops P. (2008), *Pedagoģijas skaidrojošā vārdnīca*

24. Nīlsens, L., Šunks, L. (2002). *Praktiskā pedagogija* 309lpp. NAA
25. Осорина, Мария Владимировна. (2008). *Секретный мир детей в пространстве мира взрослых.* ". 304 с. Издательство"Пите
26. Piažē Ž. (2002), *Bērna intelektuālā attīstība*, 313lpp. Pētergailis
27. Prekopa J. (2004), *Mazais tirāns* 173lpp. Nordik
28. Plotnieks I. (1970), *Emocijas un jutas*, 55lpp. LVU
29. Plaude, A. (2009), *Bērns starp pieaugušajiem. Rokasgrāmata skolotājiem.* 136lpp. Zvaigzne ABC
30. Rubana, I.M. (2000). *Mācīties darot* 238lpp. Raka
31. Roge J.Ū. (2008). *Bērniem nepieciešamas robežas*, 149 lpp. JUMAVA
32. Сохина, Ф.А. (1984). *Развитие речи детей дошкольного возраста.* М.: Просвещение –222 с.
33. Students J. A. (1998), *Vispārīgā pedagogija* 1. daļa, 340lpp. 2daļa 201lpp. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā. Raka
34. Studente A. (1988), *Ģimenes pedagogiskās iespējas*, 111lpp. Zvaigzne
35. Sveins, E. F. (1998) *No parlamenta līdz klasei.* Rīgas pilsētas skolu valde
36. Spivakovska A. (1989), *Vecaki un bērni*, 130lpp. Zvaigzne
37. Štāls M. (1927), *Audzināšana un macīšana agrā bērnībā* 350lpp. Valtera un Raps
38. Štāls M. (1935), *Audzināšana ģimenē un skolā*, 171lpp. Rīga
39. Špalleka R. (1998), *Māmiņ, vai Tu mani mīli?* 226lpp. Presess nams
40. Šūpola, R. (2001) *Skolēnu pozitīvo emociju veicināšanas nozīme.* Skolotājs, No 6.67 - 69lpp.
41. Špona A. (2004), *Audzināšanas process teorijā un praksē*, 191lpp. Raka
42. Vecgrāve A. (1996), *Kā man saprast savu bērnu*, 183lpp. Zvaigzne
43. Vedins, I. (2011). *Mācīšanas māksla.* 359lpp. AVOTS
44. Вигодский Л.С. (1992), *Вопросы детской психологии* – 156 ст.Союз Санкт Петербург
45. Zelmenis V. (1991), *Īss pedagogijas kurss*, 214lpp. Zvaigzne ABC
46. Zelmenis V. (1981), *Pedagogija ģimenē*, 220lpp. Zvaigzne ABC

Anketa vecākiem! Aptauja veidota Kristīnes Petrovskas bakalaura "Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu patstāvības sekmēšana sadarbībā ar ģimeni." Aptaujas rezultāti netiks izpausti trešajām personām, tos izmantos pētījuma statistikas veidošanai.

1. Kādus darbus bērns veic labprāt?

- a) Rotā Ziemassvētku eglīti
- b) Apģērbjas
- c) Kārto savas mantas?
- d) Palīdz klāt galdu?
- e) Mazgā traukus?

2. Vai bērnam izdodas rotaļāties vienam ilgāk par 5 minūtēm?

- a) Reti, biežāk vēlas lai iesaistās pieaugušais
- b) Jā
- c) Nē

3. Vai bērnam ir vēlšanās darīt lietas, darbus bez pieaugušā atbalsta?

- a) Jā, vismaz reizi dienā
- b) Ir ieminējies
- c) Nē

4. Ja bērns vēlas veikt darbu, bet vecāki nav par to parliecināti?

- a) Jā, atļāva
- b) Nē, neļāva
- c) Ļāva tikai darbojoties kopā

5. Kāda ir vecāku attieksme pret bērna patstāvību?

- a) Jā, jāļauj darīt darbi pašam pat ja īsti vēl neprot
- b) Nē

6. Ļaujot bērnam pašam darboties, vai tā varētu būt pietiekami laba motivācija?

- a) Jā
- b) Nē

